

**KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE
IN BENELUX**

CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Bulletin Nr. 79
September 1990

Redacteurs { Dr. L.J. Vandewiele
Rédaction { Dr. D.A. Wittop Koning

INHOUD/SOMMAIRE

Geschiedenis van de Pharmacie in Workum door W.T. Beetstra

Inleiding	3
De oudste apotheek	5
De apotheker vanaf plm. 1775 tot heden	13
Aangehaalde literatuur	16
Noten	17
Bijlagen	19

G E S C H I E D E N I S

van de

P H A R M A C I E

in Workum

Redacteurs-Rédactions: Dr. L. J. Vandewiele
Dr. D. A. Wittop Koning

Inleiding

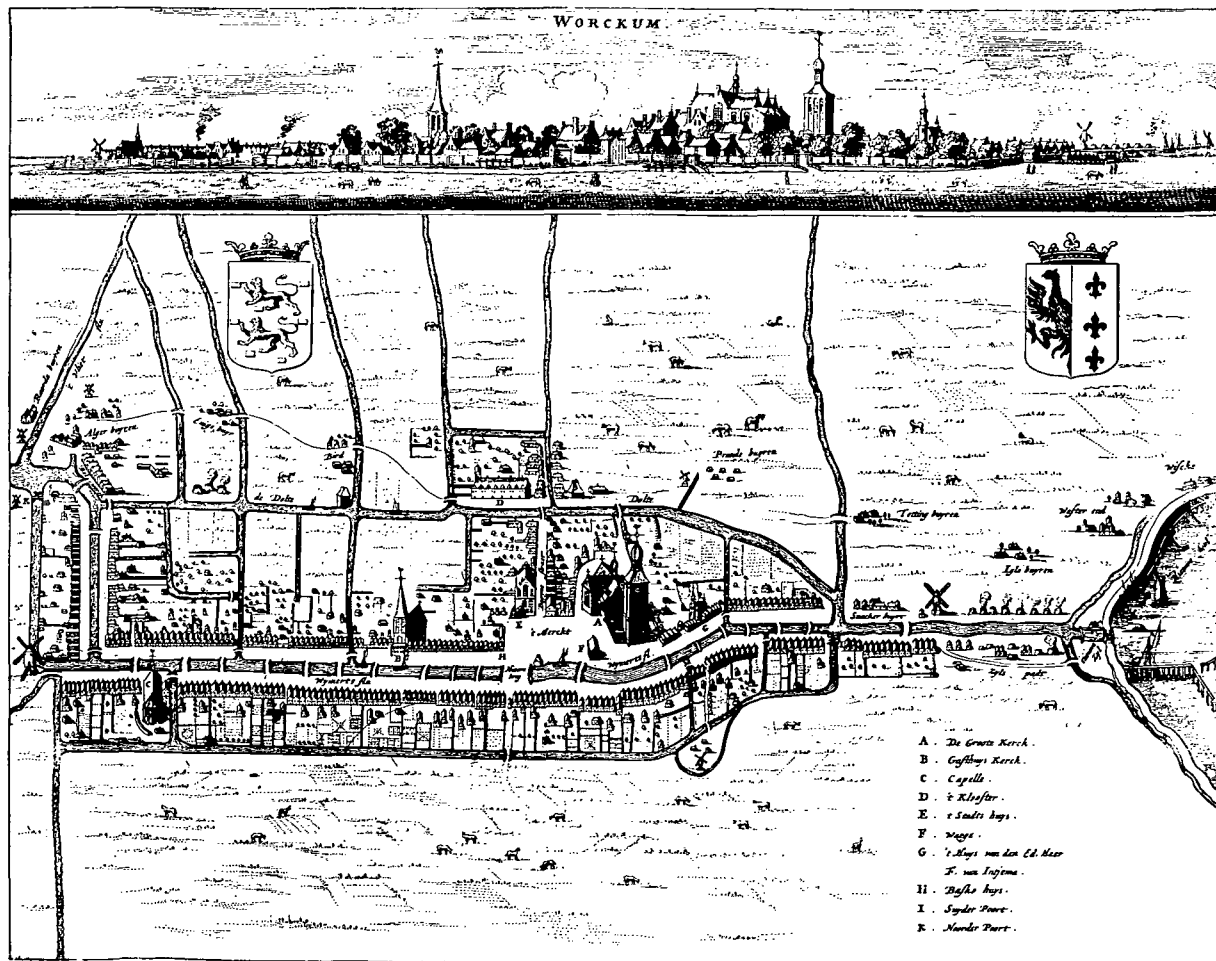
Over de geschiedenis van de farmacie en haar beoefenaren in Friesland is tot nu toe weinig geschreven. De plaatsen in de provincie waar aan deze materie enige aandacht is geschonken, zijn Bolsward¹, Drachten², Leeuwarden³ en Workum⁴. Nog enkele andere plaatsen zijn terloops ter sprake gekomen⁵. Hoewel ik reeds tijdens het uitoefenen van mijn beroep als apotheker te Workum (1949-1977) enige aantekeningen over dit onderwerp had gemaakt bij mijn algemeen archiefonderzoek naar de geschiedenis van dit stadje (één der Friese elf steden!), heb ik mij nu, sinds 't begin van 1989, geheel geconcentreerd op de geschiedenis van de farmacie en haar beoefenaren in Workum. Het probleem, waar ik mij voor geplaatst zag, bestond hier uit, dat vóór 1800 er geen speciaal medisch-farmaceutisch archief aanwezig was. Wel is van het Workumer "Chirurgijns en Apothekers" gilde het reglement uit 1676 bewaard gebleven, evenals een stuk uit 1660, waarin gemotiveerd permissie gevraagd wordt een gildereglement te mogen opstellen voor het in 1659 opgerichte gilde. Ze bevinden zich in het gemeentearchief van Nijefurd (vóór de gemeentelijke herindeling in het gemeentearchief van Workum). Na 1800 kon ik putten uit de archieven van de Commissie van geneeskundig bestuur en toezicht, welke heeft bestaan van 1801 tot 1865. Deze bevinden zich in het Rijksarchief in Leeuwarden. Veel archiefstukken, vooral van vóór 1800 heb ik onder ogen gehad, daar

van te voren meestal niet te voorspellen viel waar ik op dit terrein iets over mijn vroegere collegae en hun beroep zou kunnen vinden. In verschillende gevallen leverde het onderzoek niet veel meer op dan de naam van de apotheker. Vaak was het echter ook mogelijk uit te zoeken, waar zich de apotheken in dit stadje bevonden, wanneer en met wie de apotheker getrouwd was, wanneer hij het burgerrecht verkregen had (in geval hij van elders kwam), welke andere functies hij bekleedde, hoe het stond met zijn financiële positie e.d. Over zijn levenswijze komt men jammer genoeg weinig te weten. Wanneer apothekers betrokken waren bij rechtzaken en dan speciaal die zaken, welke verband hielden met de uitoefening van hun beroep, leverden deze vaak gegevens op, die voor ons het meest interessant zijn.

Een handicap bij mijn onderzoek vormde het feit, dat in de laatste jaren verschillende archiefstukken niet ter inzage beschikbaar waren, als gevolg van de "zwakke" toestand waarin ze verkeerden. Gelukkig is daar later met medewerking van de archivaris van het rijksarchief te Leeuwarden toch nog een oplossing voor gevonden, waarvoor mijn hartelijke dank!

Workum telt thans ruim 4100 inwoners. Afgerond op honderdtallen was dat aantal eind 17e eeuw 2400, een eeuw later 3200, in 1850: 3400 en in 1930: 3800⁶. Hoewel het aantal inwoners dus langzaam steeg, nam het aantal apothekers, dat gelijktijdig zijn functie ter plaatste uitoefende, af. Waren het aanvankelijk, althans na het midden der 17e eeuw, drie, een eeuw later zakte dit aantal tot twee. Sedert 1883 is er nog maar één apotheker in Workum.

Ter oriëntatie van de lezer volgt hier eerst een plattegrond van Workum uit 1666.⁷

De bebouwing van de stad heeft tot ongeveer de tweede wereldoorlog hetzelfde eenvoudige patroon vertoond. Deze plattegrond illustreert, dat we te maken hebben met een bebouwing langs een water, de Wymerts (gedempt \pm 1875). De namen van de straten, zoals die thans officieel zijn vastgelegd, luiden Merk (waar de grote kerk op staat), Súd (rechts daarvan, langs de voormalige Wymerts), Noard (links van de Merk). De straat, die van de Merk op de kaart naar boven loopt, heet Begine, en die helemaal links op de kaart langs het toenmalige water naar boven loopt, heet Dwarsnoard. Tenslotte vinden we nog twee kleine straatjes achter de kerk nl. (het) Skil en (de) Nonnestrijtte. Uiteraard zijn er ook nog stegen, maar die laat ik maar buiten beschouwing. Als u nog weet dat Dwarsnoard en Begine in oostelijke richting lopen, dan bent u voldoende georiënteerd.

De oudste apotheek

Dat Workum al vroeg een apotheek bezat, kunnen wij concluderen uit de aanwezigheid van een pand uit 1612. Het stond naast de tegenwoordige Gereformeerde kerk op de westzijde van 't Noard. Het huis had in de trapgevel een steen met de afbeelding van een vijzel, geflankeerd door stenen met de cijfers 16 en 12. Onder de vijzel was de naam van de apotheek aangebracht nl. "In de gulde Fisel". Dit oudste huis van Workum, waarvan de achterzijde nog van hout was opgetrokken, was tot in de vijftiger jaren van deze eeuw in gebruik als bakkerswinkel.

Dat het oorspronkelijk een apotheek was, blijkt wel zodra het mogelijk is het woonhuis van apothekers te localiseren (sedert 1650). Het stond op de monumentenlijst en was nodig aan een restauratie toe. De tekeningen hiervoor waren reeds gereed, toen het in het jaar van de z.g. bestedingsbeperking (1957) van de monumentenlijst is afgevoerd en vervolgens is afgebroken. (De gevelstenen zijn behouden gebleven en bevinden zich thans in de oudheidkamer "Warkums Erfskip". Hoe de naam van de eerste apotheker van dit pand luidde is ons niet bekend.

De eerste apothekers

Als eerste apotheker die bij name bekend is, wordt *Matthijs Rosens* vermeld. Hij komt voor in een akte van borgstelling. Daarin staat het volgende: "Op

huyden den 28en July 1623 compareerde in de secretari binnen Worckum Matthijs Rosens, burger ende Apothecer deser stede, d' welcke hem borge gestelt heeft ende stelt hem borge midts deesen alsulck 28 c(aroli) g(ulden) ende 10 st..."⁸. Dat is het enige wat we van hem vernemen.

Het is begrijpelijk, dat we uit de tijden, dat de bewaarde bronnen over Workum schaars zijn niet veel gegevens over apothekers zullen aantreffen. Zo weten wij van *Hilting Alberts* alleen dat aan hem voor geleverde medicamenten op 14 okt. 1635 een bedrag betaald is van 2 c.g. en 2 st.⁹ De term "apotheker" wordt hierbij niet genoemd, zodat wij geen absolute zekerheid hebben, dat hij apotheker was. Toch is de waarschijnlijkheid groot, dat we hier niet met een chirurgijn te maken hebben daar voor 't geval chirurgijns medicijnen (voor uitwendig gebruik) leverden altijd sprake was van de combinatie "geleverde diensten en medicijnen".

Van de volgende persoon *Simon Faber* staat evenmin vermeld dat hij apotheker was maar aangezien hij in 1647 medicamenten leverde voor de armen van de gereformeerde gemeente zullen we hem misschien wel als zodanig kunnen beschouwen¹⁰. Enkele malen was hij verwickeld als eiser in gerechtelijke processen. In 1645 was dat tegen de medicus Dr. Joannes Nauta en in datzelfde jaar tegen een zekere Mr. Jochum Stellema, die bij hem een schuld had¹¹. In 1649 voerde hij nog een proces als schuldeiser¹². Nadere gegevens ontbreken echter over hem.

Oprichting van een Gilde

Alvorens de beschrijving van de Workumer apothekers te vervolgen, moeten wij eerst een belangrijke organisatorische verandering voor de apothekers (en chirurgijns) bespreken. In het jaar 1659 werd hun nl. op eigen verzoek door de magistraat van de stad toestemming verleend tot het oprichten van een Gilde. Een half jaar later, in 1660, komen ze er in een schrijven aan de magistraat nader op terug en verklaren dat het ook nodig is een "octroygilde ofte instructiebryef" op te stellen om onbevoegden te kunnen weren ter bescherming van de burgers. Er moest ook in worden opgenomen, wat de taken der apothekers waren en wat die der chirurgijns "opdat een appotecker verblieve bij sijn appoteckerswinckel ende sich niet aenmetige het hantwerck van een chirurgijn ende vervolgens een chirurgijn hem niet onderwinde de neringe het werck ende winckel van een appotecker dan verblieve bij sijn bos ende salfdoo ende chirurgijnsmanuael ende geredtschap..."¹³ (Zie bijlage I).

Er was dus in 1659 een Gilde opgericht, doch zonder een (complete?) reglement. In 1676 richtten zich "de Olderman ende Gildemeesters van 't Apothecquers en de Chirurgijns Gilde" tot de magistraat van Workum waarbij ze verzoeken een reglement (waarover al overleg was geweest met "enige Gecommitteerden") te willen goedkeuren ende olderman en gildemeesters te autoriseeren en te lastigen, ome de overtredders van dien in conformite van de artikelen in allereerste te straffen..."¹⁴

De burgemeesters en raad van Workum delen daarop mee, dat ze kennis hebben genomen op welke wijze de Regenten van 't naburige Bolsward

"in voortijden" een dergelijk gilde van een reglement hebben voorzien waardoor ook "alle vreemde kwacksalvers, lantloopers en diergelijke bedriegers te beeter gekeert en geweest" konden worden. Ze willen een dergelijke "octroy ofte Gildebrieff" ook voor Workum, oordelende "dat naemelijk het menselijk lichaam het weerdigste subject is datter op aerden gevonden mach worden, en 't selve door onervarene medecijns, Apothecars of Chyrurgijns eens bedurven ofte te niete gedaen sijnde, niet weder gerepareert can worden."

Daarna volgt het reglement bestaande uit 27 artikels. Het is bijna helemaal gelijk aan het gildereglement van Bolsward^{1a}, vaak in dezelfde bewoordingen maar dan aangepast aan de plaatselijke omstandigheden. Samengevat komen de voor ons belangrijkste bepalingen op het volgende neer:

De leden van het gilde kiezen uit de magistraat een Olderman. De magistraat wordt daarna verzocht deze keuze goed te keuren. Ten overstaan van de Olderman worden vervolgens door de leden voor de duur van één jaar twee gildemeesters gekozen, één uit de apothekers en één uit de chirurgijns. Deze drie behandelen alle gildezaken volgens de inhoud van 't gildereglement. Elk jaar worden in de kerk ten overstaan van de Olderman op gelijke wijze twee nieuw gildemeesters gekozen. Op weigering staat een boete. Ook medici moeten tegen betaling lid van 't gilde worden na hun bul vertoond te hebben en de burgerrechten verkregen te hebben. Voor apothekers en chirurgijns geldt bovendien 't afleggen van een proef bij Olderman en gildemeesters. Degene, die zijn proef wil afleggen, moet dit tevoren bij Olderman en gildemeesters aanvragen en zijn leerbrief tonen. Daarna kan hij voor dit drietal tegen betaling zijn examen afleggen en wordt het gildereglement voorgelezen, opdat hij niet onwetend is welke kosten er nog verder aan verbonden zijn. De aspirant-apotheker moet drie "compositien" maken uit het "dispensatorio Amsterdamiens" en dit op eigen kosten. Daar staat tegenover, dat hij de preparaten zelf mag houden, doch voor "vacatien" moeten de examinatoren een vergoeding ontvangen. De proef moet worden afgelegd bij de apothekergildemeester thuis, die daarvoor betaald moet worden. De kandidaat zal een behoorlijk recept van de dokter moeten kunnen lezen en verklaren en algemene vragen over de farmacie moeten kunnen beantwoorden. Kan hij dan toegelaten worden tot 't gilde, dan moet hij entreegeld betalen. Zakt een kandidaat voor 't examen, dan mag hij het na een half jaar weer proberen. Mocht hij menen oneerlijk behandeld te zijn, dan mag hij terstond - tegen betaling - een andere apotheker en een medicus uit een naburige plaats als examinator uitkiezen om het examen over te doen. Om 't kwartaal moet hij contributie aan 't gilde betalen. Voor een knecht moet hij "spatgeldd" betalen. "Quacksalvers, lantloopers ende diergelijke bedriegers" mogen alleen op de twee vrije jaarmarkten o.a. medicamenten verkopen, maar dan wel tegen betaling aan 't gild. Bij overlijden van een gildelid of zijn vrouw zijn de medeleden van 't gilde en hun echtgenoten verplicht "ter begraefnisse te gaen". Degene die 't laatst lid van het gilde is geworden, moet gildebode worden en alle boodschappen verrichten, die hem door Olderman en Gildemeester worden opgedragen. Bovendien moet hij de "noodinge ter begraefnisse" doen.

(Bijresolutie van 7 febr. 1786 mocht ook een niet-gildelid bode worden¹⁵).

Op de rekendag werd ook besloten of er nog een maaltijd op zou volgen en "waar ter plaetse". De weduwe van een apotheker mocht de apotheek voortzetten "met een bequame knecht, nae dat de selve in de const behoorlijk sall zijn geexamineert sonder nochtans composita te bereyden..."

In de bovenstaande samenvatting zijn alleen de voornaamste bepalingen voor de apothekers vermeld met weglating van ondergeschikte details en de boetes die bij overtredingen en weigeringen betaald moesten worden.

Het reglement werd door het stadsbestuur goedgekeurd op 27 april 1676, "in kennisse onder onses stadts Grootuithangende zegill beneffens de subschriptie van onsen praesiderende Burgemr. ende sequeris, sampt bevestinge van onsen secretaris..." Het stuk was o.a. ondertekend door apotheker Joannes Leonardi Terwolt, die tevens burgemeester was.

Apothekers en Chirurgijngilderbaar

In verband met het bovenstaande artikel in het gildereglement betreffende het "ter begraefnisse gaen" wil ik hier wijzen op een nog bewaard gebleven apothekers- en chirurgijnsbaar, thans in de Ned. Herv. St. Gertrudiskerk te Workum.

Deze baar vermeldt het jaartal 1781 en bevat verschillende geschilderde tafreeltjes en attributen betrekking hebbende op het beroep van apotheker, chirurgijn (en medicus). Verder vindt men op de baar verschillende rijmpjes en opschriften, zowel in het Latijn als (vertalingen) in het Nederlands. Of aan deze baar -die nog in de vorige eeuw gebruikt werd - een oudere is voorafgegaan is niet bekend, maar zeer wel denkbaar. Voor een uitgebreide en kritische studie over deze baar moge ik verwijzen naar het fraai uitgevoerde boek van de oud-Workumer Prof. J.J. Jansen, oud-hoogleraar in de veeartsenijkunde te Utrecht, nl. "Rijkdom uit Workums verleden. De beschilderde baren der gilden". Uitgeverij De Tille, Leeuwarden 1975 verschenen als Nr. 478 van de Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden.

Apothekersleden van het gilde

We vervolgen thans de geschiedenis van de apothekers, die vanaf 1659 lid van het apothekers en chirurgijngilde moesten zijn.

De apotheker over wie iets meer bekend is, is *Sioerd Pytters*. In 1646 heeft hij het burgerrecht in Workum gekregen¹⁶. Hij was afkomstig uit IJlst¹⁷. Hoewel hij later als apotheker vermeld wordt, komt hij nooit met de meesterstitel voor (die titel wordt ook later bij de apothekers in Workum weinig gebruikt). In genoemd jaar kocht hij samen met zijn vrouw Rinck Sioerds een "huis ende stede sampt schure, hiem ende hovinge daertoe behorende, staende ende gelegen onder de clockslach van Workum in de Birdt, hebbende de Dolte off gemene vaart ten Westen, de Birdtstervaart ten Suden". Hij moest daar 575 goudguldens voor betalen¹⁸. In 1650 woonde hij aan de oostzijde van 't Noard, dicht bij de "Menniste tempel", de plaats waar de tegenwoordige Vermaning (Doopsgezinde kerk) staat¹⁹. In 1658 bleek hij te zijn verhuisd naar de westkant van 't Noard. Hij huurde daar een woning²⁰. Dit is waarschijnlijk de oude, hiervoor genoemde, apotheek "In de gulde Fisel". In 1676 koopt hij "seeckere stede aan de westcant van de Wijmerts omtrent de merckt" voor 270 goudguldens²¹. Of hij dit huis zelf bewoond heeft, moet worden betwijfeld, daar hij b.v. van 1681 tot 1686 nog in hetzelfde pand woont als in 1658, dat evenwel niet "omtrent de merckt" stond. Herhaalde malen lezen we, dat *Sioerd Pytters* rekeningen indient bij de weeshuisvoogden "ter saacke geleverde medicijnen" zoals in de periode 1665-1672²².

In 1671 spant *Sioerd Pytters* "vroedsman ende Apothequer binnen Workum" een proces aan tegen *Baucke Aedes* "chirurgus aldaar". *Sioerd* toont bij de zitting zijn rekenboek "waer uit geblijckt dat de gedaegde ter causa geleverde medicinen aan *Impe-trant* schuldich is de summa van 40 c.g. 90 st. welke schuldt deugdelick ende onbetaelt te sijn de *Impe-trant* met ede praesenteert te bevestigen". Hoewel de chirurgijn er niet van overtuigd was, dat hij dat bedrag schuldig was, werd hij nochtans veroordeeld deze schuld te vereffenen en daarbij tevens de kosten van het proces te betalen²³.

Deze apotheker, die in 1680 voor de tweede maal in het huwelijk trad en wel met *Barbara Jensma*²⁴, bekleedde nog verschillende andere functies: zo was hij in 1667 lid geworden van de vroedschap, terwijl hij van 1684 tot 1687 burgemeester van de stad was²⁵. Daarnaast was hij tevens konvooimeester²² en in 1671 collecteur van het schoorsteengeld en ontvanger van het landsfloeren (grondbelasting)²⁶. Hij kwam in 1689 te overlijden en werd in de (Hervormde) St. Gertrudiskerk begraven²⁷. Na zijn dood is er een inventarisatie van zijn bezittingen opgemaakt. Behalve zijn woonhuis bezat hij nog "een huis en stede aen de westcant van de Wijmerts omtrent de merckt (getaxeerd op 400 goudguldens), noch een huis in de Bagijnestraet" (getaxeerd op 90 g.g.) een paar kamers in 't voormalige klooster, drie kalkovens met het laschhuis en gereedschappen benevens "schil" (= schelpen) en turf en tenslotte enig bezit aan landerijen. De totale waarde werd getaxeerd op 15.221 c.g., voor die tijd toch een aanzienlijk vermogen²⁸.

Een naam, die we hiervoor al zijn tegengekomen, is die van apotheker *Joannes Leonardi Terwolt*. Zo vinden wij zijn naam voor 't eerst vermeld in 1647 wanneer de diaconie der gereformeerde kerk te Workum aan hem als apotheker 14 c.g. 17 st. en 8 penn. betaalt "van verscheiden medicamenten van dockter *Nauta* voor verscheyden aermen tot sijn huis geordoneert"¹⁰. Ook treffen we hem aan in de zestiger jaren van die eeuw als leverancier van medicijnen voor een paar wezen in het weeshuis²⁹. Zijn apotheek bevond zich aan de westzijde van de Merk op de hoek van de "Cannegieterssteeg" (nu geheten: Tillefonne)³⁰. In 1652 wordt hij gekozen tot vroedsman in het stadsbestuur, terwijl hij in de jaren 1655-1658 en 1674-1677 het burgermeestersambt bekleedde²⁵. In 1650 voert hij samen met de vroedsman en chirurgijn *Mr. Broer Gerlacus* een paar processen wegens achterstallige betaling tegen een burger uit Sneek³¹. Hoe hij er financieel voorstond is niet bekend, maar het feit dat hij in 1678 een schuld van 300 c.g. had, zou in een bepaalde richting kunnen wijzen³². Hij stond als een vroom en eerlijk man bekend en zo kon hij dan ook als diaken van de kerk gekozen worden. Dit neemt niet weg dat hij blijkbaar ook vijanden had. Zo werd hij in 1661 op straat door een zekere *Aesge Classes* "met een toornigh gemoedt seer fijndelijk" uitgescholden met de uitroep: "du biste een schellem" en nog meer beledigingen³³.

In 1680 kwam *Joannes Leonardi Terwold* te overlijden. Hij werd in de kerk begraven.²⁷

Na in 1655 de burgerrechten van Workum te hebben gekregen, vestigde *Mr. Jan Jansen Corael* zich als chirurgijn in deze stad. Hij was afkomstig uit Molkwerum, een dorp gelegen tussen Stavoren en Hindeloopen¹⁶. In Workum betreft hij een woning op de westzijde van 't Noard, dichtbij de "Capelle"³⁴. Dit huis werd in 1681 voor 300 goudguldens zijn eigendom³⁵. Zoals bij zijn huwelijk in 1670 met *Fookeltje Fetjes* blijkt, is hij tevens "apotheker" (geworden)²⁴. Hij moest blijkbaar binnen zeer korte tijd zijn vrouw verliezen, want reeds het volgend jaar trouwt hij opnieuw, nu met *Lijsbert Aukes*²⁴.

Vanaf augustus 1668 had *Jan Corael* "apothecarius" en chirurgijn, medicijnen geleverd aan een burger van Workum, die "door sijn langdurige sieckte ende ongeneeselijck accident" genoodzaakt was financiële steun te vragen bij de "Mennonijten Gemeente binnen desen stadt de Waterlanders ge. genaemt". De medicijnen waren voorgeschreven door *Dr. Sleeswijk*, die zelf nog een vordering had voor de gemaakte visites. De patiënt kwam in 1669 te overlijden. Ook *Jan Corael* moest nog geld ten bedrage van 25 c.g. 6 st. ontvangen en wel voor geleverde medicijnen. Hij spande daarom een proces aan tegen de vier "gesamentlijke versorgers der armen van de Mennonijten Gemeente". Dat gebeurde in 1671. Bij de processtukken bevindt zich een gespecificeerde rekening opgemaakt op 4 febr. 1669. Daarop komen 61 posten voor met een totaal bedrag van 55-6-0. Hiervan was dus al een gedeelte betaald. De afloop is mij niet bekend³⁶.

Wij komen zijn naam herhaaldelijk tegen als leverancier van medicijnen aan het weeshuis en voor de behoeftige lidmaten van de doopsgezinde gemeente. Sporadisch wordt vermeld met welke soort medicijnen wij te maken hebben daar de gespecificeerde nota's in de regel niet bewaard zijn gebleven.

Dat geldt ook voor de andere apothekers. Zouden wij "Spaanse wijn"³⁷ nog als een medicijn kunnen beschouwen, moeilijker wordt dit als wij op een notitie lezen, dat het gaat om de levering van "brandewijn, suicker en andere winkelwaren"³⁸. Eenmaal betreft het de leverantie aan een wees van "slickpotties", waaronder wij waarschijnlijk "likkepotten" moeten verstaan³⁹. In zijn kwaliteit van chirurgijn vinden wij ook declaraties van "diensten". In 1681 werd hij lid van de vroedschap. Dit was blijkbaar niet zonder strubbelingen geschied, want pas na ingrijpen van de stadhouder werd hij benoemd verklaard. In de jaren 1687-1690, 1694-1697 en 1701-1703 was hij burgemeester⁴⁰. Bovendien had hij nog inkomsten als "collecteur van hoornbeesten en besayde landen"⁴¹. In 1703 kwam hij te overlijden²⁷.

Joannes Loynga ook wel geschreven als *Ioannis Iannis Postimus à Luyminga*, afkomstig uit Sneek, vestigde zich als apotheker in Workum na in 1658 het burgerrecht van deze stad verkregen te hebben¹⁶. Hij moet in 1636 of 1637 zijn geboren⁴² en trad in 1663 in het huwelijk met *Rienckjen Sickes Gelschma* uit het naburige *Ferwoude*²⁴. Hij woonde aan de westkant van 't Noard, dichtbij de *Merk*⁴³. In 1661 en 1663 diende hij nota's in bij 't weeshuis voor geleverde medicijnen⁴⁴, terwijl in 1667 tevens bij dat weeshuis een rekening presenteert als boekhouder van de gereformeerde armen⁴⁵. In 1660 trad hij op als getuige in een rechtzaak aangespannen door de *medicinae doctor Hieronimus Abelus* tegen zijn cliënt, de herbergier *Marten Wybrandts*. Dokter *Abelus* had diens "versturven been" behandeld. De patiënt was evenwel niet zonder meer genegen de rekening van de dokter te betalen, want hij had niet alleen klachten over de behandeling maar ook meende hij, dat er gesjoemeld was met de recepten; dezen had *Abelus* namelijk niet gedateerd. Wel maakte *Abelus* zo goed en zo kwaad dat ging een specificatie. Ook had hij nog medicijnen bij *Loynga* in het receptenboek "wtgecladt ende doorgestrecken" hetgeen nog wel te constateren viel (het betrof hier *semen iusquiami* in de laatste pap en opium in de eerste pap). *Loynga* had hem dit nog al kwalijk genomen. *Abelus* had de herbergier niet alleen de visites in rekening gebracht maar bovendien ook nog eens datzelfde bedrag voor elk uitgeschreven recept. Door de andere dokters werden die niet extra berekend.

Over dit proces bestaat een dik dossier. We vermelden alleen nog dat op de rekening van de apotheker 19 "ordonantiën" van *Abelus* vermeld staan en bovendien nog 6 dito van de chirurgijn *Mr. Frans (Corael)*, die ook nog te hulp geroepen was⁴⁶. (Zie bijlage II).

Drie jaar later spande hij zelf een proces aan tegen de weduwe van *Mr. Jan Harmens*, die een herberg dreef. Wat was namelijk het geval? In 1661 had zij met apotheker *Luyminga* een contract gesloten "waar uyt geblyckt dat de gedaegde aen de impetrant heeft besteed haar broeders off susterssoon met name *Otte Tottes* om van hem onderwesen te worden in de conste van *Apotecarije*, de tijt van drie achtereenvolgende jaren, sijn aenvanck genomen hebbende den 1en may 1661 ende sullende expireren den 1en may 1664, waarvoor de gedaegde aen de impetrant soude betalen de summa van 120 c.g." Op de 4e maart 1663 was deze "knecht" des avonds

"goedtsmoedts" weggelopen zonder terug te keren. *Luyminga* verklaarde daardoor grote schade te hebben opgelopen, want in die twee jaar had hij hem "met grote en swaare moeyte soo verre gebracht dat hij de winkel in sijn absentie bequaam op hem conde staen laten". Door het weglopen van *Otte Tottes* had *Luyminga* schade geleden, want hij had nog heel wat profijt van hem kunnen hebben. Hij eiste daarvoor een "binlijcke betalinge". De weduwe verklaarde dat *Otte* mishandeld werd "grijpende en schuddende hem bij d' armen". Ook zou *Luyminga* *Otte* allerlei andere karweitjes hebben laten verrichten. Zij meende van haar kant recht te hebben op teruggaaf van een gedeelte van het door haar betaalde opleidingsgeld⁴⁷.

Het voeren van processen was in vroeger tijden blijkbaar een veel voorkomende zaak, want in 1665 daagt *Luyminga* weer iemand voor het gerecht, nu wegens het niet betalen van medicijnen welke *Dr. Joannes Nauta* had voorgeschreven⁴⁷.

Op de plattegrond van Workum uit 1666 (zie blz. 3) wordt het huis op de hoek van 't Noard en de *Merk* aangeduid als *Bascohuis*. Hier woonde de apotheker *Ulbe* of *Ulbert Basco*. Ook met de verlateniseerde voornaam *Albertus* komt hij voor⁴⁸.

Wij komen hem in 1662/1663 tegen als getuige in een proces van de *medicinae doctor Hieronimus Abelus* contra *Jhr. Georgius van Galema* als erfgenaam van zijn vrouw *Sophia van Inthiema*. Van *Galema* gaat in dat proces niet accoord met de gespecificeerde rekening van de arts, daar hij en zijn vrouw de arts hadden "geheten en geseyt dat hij soude gaen ten huuse van de *Apotecarius Ulbe Basco* ende ordonneren de medicamenten, die hij nodig tot haer genesing soude achten". Nu waren er op de nota van de arts zowel visites als medicijnen in rekening gebracht, terwijl *Van Galema* ook al een nota van de apotheker had gekregen en betaald. *Van Galema* ontkent, dat hij van de arts zoveel medicijnen heeft ontvangen. Zowel de dokter als de apotheker leveren bij het gerecht een gespecificeerde nota in⁴⁹. (Zie voor de nota van *Basco* Bijlage III).

Een paar jaar later (1665) treedt *Basco* op als eiser tegen *Cornelis Heeres* in het naburige dorp *Koudum*. *Basco* heeft volgens zijn rekenboek "in folio gebonden" in de jaren 1661 en 1662 voor de vrouw van *Cornelis* 31 recepten afgeleverd ten bedrage van 28-13-8. In het dossier van deze rechtszaak bevindt zich het betreffende extract uit het rekenboek van *Basco*⁵⁰.

Van *Johannes Folckerts Hollander*, "apothecarius binnen Worckum" weten we heel weinig. Afkomstig van Sneek, is hij in 1668 burger van Workum geworden¹⁶, waar hij een jaar later trouwde met *Aeckjen Feickens*, eveneens uit Sneek²⁴. Waarschijnlijk heeft hij in het centrum van de stad gewoond (in de *Begine* of de oostkant van de *Merk*⁵¹). Hij is reeds in 1672 overleden²⁷.

Over apotheker *Floris Douwes Houkema* is ons heel wat meer bekend. Hij was afkomstig van *Bolsward* en verkreeg in 1669 de burgerrechten van Workum¹⁶. Sedert 1684 woonde hij in de apotheek "In de guldē Fisel"⁵², de apotheek die hij waarschijnlijk hetzelfde jaar van zijn collega *Sioerd*

Pytters had overgenomen. In de jaren 1672-1706 heeft hij geregeld medicijnen geleverd aan patiënten in het weeshuis. Enkele keren worden "medicijnen" nader toegelicht. Zo kwam b.v. een "plaester" in 1680 op 8 stuivers. Een zelfde prijs berekende hij voor een zalf⁵³. In 1689 vinden we een post van 14 stuivers voor "een pleyster ende wormkruid en ander goedt voor 't kind"⁵⁴. Ook leverde hij wijnen aan 't weeshuis⁵⁵. Na het overlijden van zijn vrouw, Rienckje Sickes (eerder getrouwd met Joannes Loynga) in 1682, wordt in 1686 in verband met verervingsrechten een inventarisatie opgemaakt⁵⁶. Ons interesseert natuurlijk dat gedeelte van de inventaris, dat op de apotheek betrekking heeft. Het is slechts weinig hetgeen wij daarover te weten komen, zoals uit het volgende blijkt: "D' winckel met sijn toebehoren sampt specerijen, medicijn en andere coopmanschappen daar in bevonden, onderlinge ende ten overstaen van ons praeses ende secrets. geslagen op 1000-0-0". De totale "provijtelijke staet" bedroeg ruim 3830 c.g., de "schadelijcke staet" 950 c.g. zodat er een voordelig saldo overbleef van 2880 c.g., een voor die tijd redelijk bedrag. In 1685 trouwde Houkema voor de tweede maal en wel met Rintske Liewes Hartsius uit Bolsward²⁴.

Ook in het stadsbestuur kreeg hij een functie. Zo werd hij in 1680 gekozen tot vroedsman en in de jaren 1688-1691 en 1694-1697 bekleedde hij het burgemeestersambt⁴⁰. Hij kwam in 1709 te overlijden⁴⁰.

Over apotheker *S. Piebis* kan ik kort zijn: hij heeft slechts éénmaal een nota vanwege geleverde medicamenten bij het weeshuis ingediend. Dat was in 1670⁵⁷. Verder is mij niets over hem bekend. (Ik sluit niet geheel uit dat hier Sioerd Pytters is bedoeld).

Hetzelfde kan gezegd worden van apotheker *Arrien van Heemert*, die in 1677 medicijnen in het weeshuis had afgeleverd⁵⁸. Misschien zijn beide apothekers spoedig vertrokken of hebben ze in een naburige plaats gewoond.

In 1703 is apotheker *Tjerk Herres Croon* burger van Workum geworden. Hij was afkomstig uit het naburige Molkwerum⁵⁹. Het volgende jaar trouwde hij met Luijtske Sybrands (Buwema)²⁴. In 1705 koopt deze "apothecarius" een half huis aan de westkant van de Wymerts "met hovinge, bomen en plantagie daer achter staande" voor 320 caroli gulden⁶⁰. Hij had reeds een half aandeel in dit huis in bezit. Hij heeft het waarschijnlijk van meet af aan ook zelf bewoond⁶¹.

Zijn farmaceutische activiteit blijkt alleen uit een in 1709 bij het weeshuis ingediende nota⁶². Het volgende jaar eist Gerrijt Agges, koopman in Wormerveer van Tjerk Croon "om bij poena daar toe staande de Apotheecquerswinckel niet te verroppen, noch te roeren off vervoeren, voor en alleer de arrestant wegens sijn competentie sal sijn voldaan en betaalt..."⁶³, hetgeen waarschijnlijk zal betekenen, dat hij zijn apotheek niet mag verplaatsen aler hij aan zijn geldelijke verplichtingen heeft voldaan. De achtergrond van deze zaak is niet duidelijk. Na 1711 ben ik zijn naam niet meer tegengekomen.

Thomas Mellius, burgemeester van Workum en zijn vrouw Neeltie Agis krijgen in 1680 een zoon genaamd Mellius⁶⁴. Deze zoon zal later apotheker in

Workum worden. *Mellius Tomae*, zoals hij genoemd wordt, trouwt in 1705 met een meisje uit Sneek met de naam Liskjen Wybes Hoorenstra⁶⁵. Ze komen te wonen op de oostzijde van 't Noard, vlak bij de Merk⁶⁶. Tussen 1713 en 1715 zijn ze blijkbaar verhuisd naar de westkant van de Merk⁶⁷, hetgeen klopt met de vermelding in het hypotheekboek, dat hij van burgemeester Gaastra in 1714 een bedrag van 500 c.g. leent voor de aankoop van een huis aan de westkant van de Wymerts bij de Nieuwe brug⁶⁸.

Vanaf 1706 tot zijn dood in 1722 komt hij geregeld voor als leverancier van medicijnen aan patiënten in het weeshuis⁶⁹. In 1711 raakt hij betrokken bij een proces, waarin het ging om de betaling van geneesmiddelen voorgeschreven door dokter Henricus Grevestein voor de stadsbode Gerardus Potter⁷⁰. Deze was onwel geworden bij het innen van de speciebelasting in 1709. Er is sprake van "een grote krankheit", waardoor hij vier weken thuis moest blijven. Potter blijft niet alleen nalatig bij het betalen van de in 1709 geleverde medicijnen, maar ook bij die in 1710 voor zijn zontje zijn afgegeven. Uit de bewaard gebleven rekening krijgen wij ook een indruk om welk soort medicijnen het gaat. (Zie bijlage IV).

Roelof Croon, Mr. chirurgijn te Workum spant in 1721 een proces aan tegen Mellius Tomae om aan laatstgenoemde noch "ymand synentwegen geen penningen te tellen" voordat deze zijn schuld van 45 c.g. en 16 st. heeft betaald als reste van meerdere wegens geleverde soetekauwswinkelwaaren⁷¹.

Behalve apotheker was hij ook lid van de vroedschap, voor 't eerst in 1709. Van 1711-1714 en in 't jaar van zijn overlijden (1722) was hij burgemeester van Workum⁷², terwijl hij in 1719 nog een bijverdienste had als "collecteur van 't hoofdgeld"⁷³. Als in 1732 Claas Aukes Ydema als curator over de erven van apotheker Mellius Tomae wordt aangeesteld, dan heeft deze o.a. als doelstelling "ad bonorum om de boedel te redden, waaronder mogelijk enige bederflijke goederen, dus hoe eer hoe beter deze goederen te gelde worden gemaakt"⁷⁴. Moeten wij misschien onder die "bederflijke goederen" (ook) medicijnen verstaan?

Na zijn komst in Workum verkrijgt *Hessel Hiddius Fopma* geboren in 1684 of 1685⁷⁵, in 1709 het burgerrecht van de stad⁵⁹. Hij is de zoon van een predikant, Ds. Hiddius Fopma uit het dorp Ferwerd⁷⁶. Het volgend jaar trouwt Hessel met Hilligie ten Sweege uit Steenwijk⁶⁵. Als apotheker woonde hij in apotheek "In de guldē Fisel", die eigendom was van de erven van apotheker Houkema⁷⁷. In de periode 1710-1724 komen we enkele betalingen tegen van geleverde medicijnen, zowel aan het weeshuis⁷⁸ als daarbuiten⁷⁹. Hij moest in 1713 voor het gerechtshof in Leeuwarden als getuige optreden naar aanleiding van een bekentenis, die de "dienstmaaght" van een dominee Noordbeek in Workum hem deed toen hij haar medicijnen bezorgde. Zij was namelijk in verwachting geraakt en het ging erom of Cand. Cornelius Silvius, die daar een keer gepredikt had, de vader was of iemand uit Stavoren⁷⁵.

In 1718 wordt hij gekozen tot lid van de vroedschap en is dit tot zijn dood gebleven⁷². Verder was hij door de stad ingehuurd om het schoonsteengeld in te vorderen⁸⁰.

Hoewel *Johannes de Lange* slechts luttele jaren zijn beroep als apotheker in Workum heeft uitgeoefend,

heeft zich zo het één en ander afgespeeld waardoor waarschijnlijk verklaard kan worden waardoor die periode zo kort duurde. In het jaar waarin hij, afkomstig uit Lemmer⁸¹, het burgerrecht heeft gekregen (1722)⁵⁹, treffen wij hem aan als huurder van 't huis van de erven van zijn voorganger en collega Mellius Tomae, aan de westkant van de Merk⁸². Het volgend jaar verhuist hij naar een pand aan de oostzijde van 't Noard, vlak bij de Merk. Dit is 't zelfde huis waar Mellius Tomae in 't begin van zijn loopbaan gewoond heeft⁸³.

In juli 1724 spannen "Johannes van Waard, apothecarius en drogist tot Leeuwarden, Claas Aukes Jedema, schriftelijke last en procuratie van de coopman A. Maaght tot Amsterdam, Egge Gerrits, coopman tot Wormerveer, alle crediteuren van wijlen Mellius Tomae en Lysjken Wijbes, in tijden echtelieden tot Workum in die qualiteit" een proces aan tegen "Johannes Marcus de Lange, apothecarius tot Workum (...) alsdanige geldenen als gedaagde als reste van meerdere somma, wegens de toegetaxeerde apothekerswinkel, en andere waaren, en waarvan het laatste termin op may 1724 verschenen, ten achter is, in cas van oppositie nader de deduceren". Bij acte van 22 juni 1722 en van 15 okt. 1723 had De Lange zich namelijk borg gesteld voor het geval Mellius Tomae niet aan zijn verplichtingen tegenover bovengenoemde schuldeisers zou voldoen⁸⁴. Johan de Lange had blijkbaar in 1722, na de huur van de apotheek beëindigd te hebben, deze apotheek van Mellius Tomae gekocht (misschien van zijn weduwe, kort na Tomae zijn dood), doch de proclamatie van deze verkoop is niet bewaard gebleven. De situatie is blijkbaar zo, dat De Lange de apotheek overgenomen heeft met de schuld, die er al bij Tomae op rustte. Dit zou dan weer tot gevolg hebben gehad, dat De Lange daardoor zelf in financiële moeilijkheden kwam. Nu had de weduwe van Tomae, als ik het goed begrepen heb, ook nog een schuld aan De Lange van 47-9-4 "wegens coop en leverantie van cofijboonen, rhijs, suiker en andere winkelwaaren". Dat was de reden dat De Lange een paar maanden later een proces voert, waarbij het op straffe van een geldboete verboden moet worden aan haar of haar erven betalingen te doen, alvorens die schuld vereffend is. Daarna zal hij de apotheek verder afbetalen⁸⁵.

Een maand later voert Hessel Saalings Bruninga een proces tegen De Lange en zijn vrouw, Agatha van Oosten, om, weer op straffe van een boete "geen meubelen, huisgeraden, binnen nog wollen te reppen nog te voeren, voor voldade van des arrestants competitie wegens huyshuur op may 1724 verschenen en may 1725 sullende verschijnen, in cas van oppositie te deduceren"⁸⁶. De Lange was dus nog huur schuldig, blijkbaar van het pand, dat hij in 1723 betrokken had. De genoemde Bruninga was lid van de vroedschap en ontvanger van de boelgoederen. Uit hoofde van die laatstgenoemde functie voerde Bruninga op 5 okt. 1725 een proces tegen Johannes de Lange, "om bij poena daertoe staande geen boelpenningen geprocedeert uyt het boelgoed op den 5 oct. 1725 ten huise van (De Lange) gehouden" aan deze "off ymand sijnentwegen uyt te tellen voor en alear den arrestant sijn competentie tot 15 c.g. wegens drij jaren hofshuir, waeraf(?) het laatste jaar St. Martini 1725 sal verschijnen in een drij c.g. wegens sout aen (De Lange) verkogt en geleverd in

een tweede partij niet sal sijn betaelt..." Verder moet De Lange ook nog aan Bruninga 550 c.g. betalen "wegens verschotene penningen" en kosten. Ook de weduwe van Mellius Tomae moet nog 437 c.g. met rente van De Lange ontvangen uit de overdracht van de apothekerswinkel. Bovendien heeft zij nog een vordering op hem van 300 c.g. plus kosten volgens een geregistreeerde obligatie⁸⁷.

Uit het bovenstaande wordt het ons wel duidelijk, dat De Lange financieel aan de grond zat. Het is daarom ook niet zo verwonderlijk, dat we hem na 1725 niet meer in Workum aantreffen. Voordat hij echter Workum verliet, had hij nog een brief aan het stadsbestuur medeondertekend, waarin staat dat het apothekers- en chirurgijngilde meent, dat zijn opvolger, Keimpe Boothamer, zich niet als apotheker in Workum mag vestigen alvorens (opnieuw) examen te hebben gedaan. Daarover kom ik uitvoerig terug bij de nu te bespreken apotheker.

In 1725 is apotheker *Keimpe Boothamer* burger van Workum geworden⁵⁹. Hij moet in 1688 of 1689 in Leeuwarden zijn geboren⁸⁸. Voordat hij in Workum kwam, verbleef hij in Amsterdam, waar hij zijn apothekersdiploma behaalde. De olderman en gildemeester van het chirurgijngilde in Workum, waartoe ook de apothekers behoorden, verzetten zich echter tegen het feit, dat Boothamer zich als apotheker in deze stad vestigde zonder opnieuw examen te doen en brachten de zaak voor het Nedergerecht van Workum, waarvan de burgemeester het rechtersambt bekleedde. Tot de ondertekenaars van het bezwaarschrift behoorden Tijmen Bruninga als olderman - hij was tevens burgemeester van Workum - F. van Huisen, medicinae doctor, Roelof Croon en Salomon de Vogel, beiden chirurgijn en Joahannes Marcus de Lange, apotheker.

Het proces voor het Nedergerecht heb ik niet aangetroffen. Boothamer richtte zich echter vier dagen na de uitspraak in een beroepschrift tot "het Ed. Geregte off Achtbare Magistrât van de stad Worcum" en daaruit kunnen we toch lezen wat de uitkomst van dat proces was. Hij werd "geordonneert" om alsnog "den proeff te doen en de gerechtigheid van het Gilde te betalen" op grond van de betreffende Gildeartikels. Hij was het met die uitspraak helemaal niet eens, omdat hij "all veele jaeren herwaarts tot Amsterdam als Mr. de pharmacopij geëxerceert, en bij het opsetten van sijn apothecijnerswinkel en exercceren van die kunst aenstonts ter laestgemelte stede all den proeff gedaen heeft en tot de exercitie van de pharmacopij als Mr. bequaam aldaer verklaert is". Het examen was immers ingesteld om iemands bekwaamheid te onderzoeken, opdat niet iedereen zich als Mr. in de een of andere kunst tot schade van de medemens zou kunnen vestigen. Hij vindt dat hij daarom niet opnieuw in Workum examen behoeft te doen en ook geen toelatingsgeld voor het gilde behoeft te betalen omdat dit alleen voor nieuwelingen geldt. Om kort te gaan: hij verzoekt de magistraat de stukken van het proces op te sturen naar het Gerechtshof van Friesland in Leeuwarden opdat hij daar dan in hoger beroep kan gaan.

Als de zaak dan in hoger beroep door 't Hof van Friesland behandeld wordt, herhaalt Boothamer nog eens uitvoerig zijn argumenten. Bij zijn komst in Workum heeft hij zijn diploma getoond. Bovendien: tegenover chirurgijns behoeft hij zich in een examen

niet te onderwerpen aan een z.g. chirurgijngilde omdat o.a. "de apothekerskunst geen gemeenschap heeft met de chirurgijnskunst: immers daarvan afgezonderd is". Niemand hoeft dat voor de chirurgijns te doen, laat staan iemand, die al apotheker is. Hij vindt ook, dat de eis, dat hij aan het gilde geld betalen moet "smaakt naar monopolie". Het Hof komt in deze zaak, waarover een zeer uitvoerig dossier bewaard is, tot de conclusie, dat Boothamer in het gelijk gesteld moet worden en verwerpt derhalve het vonnis van het Nedergerecht⁸⁹. (Zie bijlage V).

In 1728 koopt Boothamer een huis op de oostzijde van 't Noard voor 160 c.g.⁹⁰. Het is waarschijnlijk 't zelfde huis, dat hij tot zijn dood in 1772 bewoond heeft.

Vanaf 1729 heeft hij vele jaren de leverantie van medicijnen aan de armen van de doopsgezinde gemeente⁹¹. Het feit, dat hij in 1726 lidmaat van die gemeente was geworden⁹² zal daar misschien niet vreemd aan zijn. Eveneens bekleedde hij bij deze Mennistegemeente meer dan 30 jaren de functie van diaken⁹³. Maar niet alleen de Menniste-armen leverde hij medicijnen, ook telde hij patiënten onder de wezen in het weeshuis⁹⁴.

Volgens zijn eigen opgaaf in 1749 had hij een "redelijk bestaan"⁹⁵.

Eens werd er in zijn apotheek ingebroken. Dat was in 1747 toen saffraan bij hem gestolen werd⁸⁸. Het was een kostbaar simplex.

Na zijn dood in 1772 vinden wij de volgende aankondiging: "Te Workum uit de Hand te koop: een zeer schoone *Apothecarswinkel* met alle deszelfs toebehooren, Medecijnen en Gereedschappen, ont-ruimd door den dood van wijlen K. Boothamer, ten huize van J.K. Dam, Leeraar der Doopsgezinden"⁹⁶.

Als opvolger in de apotheek van Hessel Fopma "In de gulde Fisel", treffen we in 1729 aan *Johannes van Dessel*, afkomstig uit Leeuwarden. Hij was in dat jaar burger van de stad geworden⁵⁹ en tevens lidmaat van de Gereformeerde kerk⁹⁷. Hij kocht bovengenoemd pand in 1731 voor 395 goudguldens⁹⁸. Het huis werd reeds mede door hem bewoond, waarschijnlijk als vrijgezel, want pas in 1734 treedt hij in het huwelijk met Anna Meijers uit Amsterdam⁶⁵. In de jaren 1730-1735 heeft hij verschillende malen medicijnen aan het weeshuis afgeleverd⁹⁹. Van 1733 tot 1739 was hij tevens lid van de vroedschap. In laatst genoemd jaar kwam hij reeds te overlijden¹⁰⁰.

Een vreemdsoortig en kort bestaan als apotheker had *Dirk van Dalsen*. Geboren in Harlingen (1716) komt hij later in Workum te wonen waar hij in 1738 lidmaat van de Gereformeerde kerk wordt⁹². Zijn vader wordt daar konvooimeester. We komen zijn naam in Workum daarna tegen in 1740, wanneer hij bij Hendrik van der Schaaf in Harlingen een inkoop doet van o.a. kaneel, kruidnagels, foelie, peper, saffraan, amandelen, rozijnen, azijn, witte peper, drop, wijnsteen, anijs, honing en coriander. Alles ter waarde van 52-8-8, welk bedrag hij schuldig is en gemaand wordt te betalen. Hij had in 't voorjaar van 1740 verzocht om gildelig te worden. Daarvoor moest hij eerst examen doen voor apotheker. Het praktijkgedeelte bestond uit 't maken van Hiera Picna, emplastrum diachylon cum gummi en mercurius dulcis "welke alle goed bevonden is". Vervolgens werd Van Dalsen geëxamineerd "in de Kunst

der Pharmacopie en na gedane examinatie bequaam bevonden voor Mr. Apothecer en Gildebroeder bij ons aangenomen". Het stuk, dat in een der dossiers van het Nedergerecht aangetroffen werd, was ondertekend als volgt: T.M. Tomae, A. Rinia (beide chirurgijn), F. Etma (medicinae doctor), E. Kanne-gieten (chirurgijn), K. Boothamer (apotheker), Me presenti: J. Potter (chirurgijn).

We komen nu in 1741 een aantal processen tegen, waaruit blijkt, dat hij veel drank gebruikte en daarop royaal ook anderen tracteerde, echter zonder te betalen. Hij was in die processen meest vergezeld van zijn vader, die dan aanvoerde, dat zijn zoon Dirk als minderjarige niet voor die nalatigheid verantwoordelijk gesteld kon worden. Zo spant Willem van Assen, een koopman uit het naburige Koudum een proces aan tegen Dirk van Dalsen "apothecarius tot Workum cum patre" vanwege het feit dat Dirk 24-5-6 schuldig is wegens geleverde wijnen en verder nog 4-15-0 wegens twee manden en 55 "botteles". Hij eist betaling en teruggaaf van de manden. Van Van Dalsen wordt gezegd "dat de gedaagde openbare winkelnering en coophandel drief en alderhande goederen soo van tabak verkoopt. Ook exerceert de gedaagde de practicq niet alleen als apotheker maar selfs ook in en buyten dese stad als Dr. medicus, gelijk gedaagde van dit jaar de gereformeerde armen als Dr. medicus en apotheker heeft bedient waarvoor de gedaagde van de diaconie heeft getrokken de somma van 40 caroli gulden". En verder heet het dat de wijnen, die de eiser aan de gedaagde heeft geleverd "principlijk sijn geconsumeert geworden als Gildebroeder in 't Chirurgijnsen Apothekersgild alhier is aangenomen, hebbende de gedaagde ook op voorsegde wijnen de diaconen van de gereformeerde gemeente alhier getraceerd en wel in die tijd wanneer de gedaagde als Dr. medicus en Apotheker van hare armen hadden aangesteld..." De revenuen van 't gilde waren onder zijn beheer, maar die had hij tegenover 't gild al eens verwoord.

Uit andere rechtszaken in hetzelfde jaar blijkt hij ook schulden te hebben aan een koopman voor geleverde wijnen en brandewijn, waarvan niet aangetoond kon worden, dat die voor de apotheek bestemd waren. Het is "de ongerijmste saak des werlds om in desen dus te handelen, daar D. van Dalsen als een aansienlijk burger tot Worcum was wonende en tegelijk sijnde Dr. Medicus en Apothecarius, te sien uit de certificatis annex met veritas". Tot zijn verdediging werd aangevoerd "dat voorseyde wijnen mede sijn geconsumeert tot een fatsoenlijk gebruik is klaar en zeker dewijl D. van alsen als Gildebroeder in 't Chirurgijns- en Apothekersgilde deser stad zijnde aangenomen sijn eer en reputatie wel mede bragt om ter dier gelegenheid een glas wijn te drinken". Tenslotte kunnen we ook nog melding maken van schulden voor gemaakte verteringen in de herbergen van Stavoren en Hinderloopen.

Behalve bovengenoemde dubieuze zaken trof ik in het dossier ook nog een rekening aan van een leverancier, of, zoals u wilt, groothandelaar in geneesmiddelen. Hierop staan de in mei 1741 door Abraham van Husen aan Van Dalen geleverde medicijnen ten bedrage van 43-8-8. Dit bedrag werd pas in november betaald door... de vader van Dirk!¹⁰¹ (Zie bijlage VI).

Na al deze affaires treffen we Van Dalsen niet

meer aan in Workum. Hij is waarschijnlijk naar Drachten vertrokken, althans we vinden zijn naam daar in 1748. Hij was toen betrokken bij een civiel proces betreffende een testament¹⁰².

In het jaar 1739 verwerft *Jacob Rodenburg*, geboren in 1718, het burgerrecht van Workum⁵⁹. Hij is afkomstig uit het dorp Raerd (tegenwoordig in de gemeente Boarnsterhim)¹⁰⁴. Nog datzelfde jaar wordt hij, blijkens de bewaard gebleven gildepennning, lid van het apothekers- en chirurgijns-gilde aldaar. Deze penning vertoont aan de voorzijde een hand uit een wolk met spatel, slang en geneeskruid en de keerzijde draagt de tekst: *J.A. Rodenburg M(r). Apoteeker tot Workum den 24 Novem. 1739* (zie afbeelding)¹⁰⁵.

Hij trouwt het volgend jaar met Ybetje Yedema¹⁰⁶ en wordt lidmaat van de gereformeerde kerk⁹⁷. Hij woont dan in apotheek "De guldē Fisel"¹⁰⁷, maar reeds het volgend jaar verhuist hij naar de Merk, op de hoek van de Tillefonne¹⁰⁸, waar hij tot zijn dood in 1781 blijft wonen¹⁰⁹. Hoewel hij vrijwel geen geneesmiddelen (op recept) aan het weeshuis aflevert, komt hij wel een paar keer in de kasboeken van dat weeshuis voor. Zo levert hij b.v. in 1767 daar sennabladeren, krenten en anijs¹¹⁰. Maar ook de leverantie van zeep, stroop en dweilgoed in de periode 1741/42 is niet beneden zijn waardigheid¹¹¹. Volgens eigen zeggen bestaat hij "redelijk wel"⁹⁵.

Eenmaal werd er bij hem ingebroken: uit zijn apotheek miste hij twee "grauwe potten snuif", in de ene zat een half pond snuif, in der andere twee pond¹¹².

In 1773 wordt Rodenburg, die dan 55 jaar is, als getuige (deskundige) betrokken bij een proces, aangespannen door apotheker N. Feenema uit Leeuwarden tegen Suffridus Kramer, medicinae doctor te Workum¹¹³. Kramer wil de rekening, die hij van Feenema ontvangen heeft voor in 1770 geleverde 16 farmaceutische grondstoffen, niet betalen. Deze zou veel te hoog zijn "jaa zoo 't schijnt maar bij de roes (zijn) opgesteld". Rodenburg en Henricus Vlot, de andere Workumer dokter, moeten de bedragen controleren. Ze komen tot de conclusie dat deze niet te hoog zijn. Derhalve wordt dokter Kramer veroordeeld de rekening ad 21-17-0 te betalen.

In 1747 wordt hij gekozen in de vroedschap van de stad en behoudt deze functie tot zijn dood. Gedurende de periode 1757-1760 is hij één der vier burgemeesters, die de stad altijd gezamenlijk bestuurden¹¹⁴. Tenslotte vinden we vermeld, dat hij in 1767 nog 8-1-0 ontving wegens lands- en stadsimpost van een koe¹¹⁵. Zulke bijbaantjes werden niet versmaad.

Tragiek is hem in zijn huwelijksleven niet bespaard gebleven. Na zijn eerste huwelijk in 1740 is hij nog driemaal in het huwelijk getreden. De laatste maal in 1764¹⁰⁶.

Apotheker en medicinae doctor *Bernardus Borneman* is in 1785 met attestatie van Groningen naar Workum vertrokken⁹⁷. Volgens een andere bron uit

datzelfde jaar was hij uit de andere universiteitsstad Franeker afkomstig¹¹⁶. Volgens een opgave uit 1802 had hij in 1785 examen gedaan¹¹⁷ (in Franeker?). Hij was in 1761 geboren in Woudsend¹¹⁸ als zoon van de heelmester en verloskundige Reymor Borneman¹¹⁹. In 1786 kreeg hij de burgerrechten van Workum⁵⁹. Nog datzelfde jaar werd hij door de "overluiden" van het chirurgijns-gilde voor het gerecht gedaagd om "een half jaar geld" ter somma van 1-4-0 aan het gild te betalen. Hij was daartoe volgens de aanklacht verplicht¹²⁰. Het kan zijn dat zijn weigering de oorzaak geweest is Workum te verlaten. Hij had daar overigens al een huis betrokken¹²¹. Nadien treffen we hem in elk geval niet meer in Workum aan. In 1802 blijkt dat hij zich in Joure gevestigd had als medicinae doctor¹¹⁷.

Een nieuw tijdperk

Alvorens verder te gaan met de bespreking van de Workumer apothekers lijkt het mij nuttig iets te zeggen over de veranderde omstandigheden, waarin zij kwamen te verkeren na de revolutie van 1795. Immers, een aantal van hen oefenden hun beroep uit zowel vóór als na de staatkundige verandering, die ook een verandering in de organisatie van de farmacie betekende. Na de publicatie van G.E. Hakman over de periode 1801-1805 in Friesland¹²² en de dissertatie van A.J. Bierman¹²³, wil ik volstaan met een korte samenvatting van de punten, die voor de Workumer apothekers van belang waren.

Na de opheffing van de gilden werd (ook) in Friesland op 5 okt. 1801 een bestuur benoemd van de tevoren ingestelde Departementale commissie van geneeskundig bestuur. Hierin zaten o.a. twee apothekers. De hieruit voortgekomen Friese commissie van geneeskundig bestuur en toezicht had vanaf 25 juli 1803 tot taak alle diploma's van de apothekers te viseren met het oog op de apothekers bevoegdheid. Dit had eigenlijk ook al plaats gehad in 1801 en 1802. Zij die vóór 7 nov. 1800 hun examen hadden gedaan, kregen een nieuwe erkenning. Degenen, die na die datum het examen "oude stijl" hadden afgelegd (voor een commissie in Leeuwarden) moesten een nieuw examen doen. De eisen voor de apothekers werden in 36 artikels vastgelegd. Het examengeld werd gesteld op f 75,-. Nieuw was ook de jaarlijkse visitatie van de apothekers. Voor de jaarlijkse contrôle moesten de recepten en de prijzen in een boek geschreven worden. Zo spoedig mogelijk moest een Pharmacopaea Batavum ingevoerd worden en een Pharmacopaea paupererum¹²⁴. In 1859 ontvangt de gemeente Workum van de Provincie een gedrukt ontwerp voor een armentax. Workum zelf kwam in 1865 met een geschreven armentax¹²⁵. In dat zelfde jaar komt er in zoverre een verandering in de opleiding tot apotheker dat kandidaten die aan een Nederlandse hogeschool doctoraal examen farmacie hebben gedaan, vrijgesteld worden van 't afleggen van 't theoretische deel voor een staatscommissie. Vanaf 1878 is de opleiding tot apotheker geheel academisch¹²⁶.

Tot zover de beknopte samenvatting. Voor nadere informatie verwijs ik naar het genoemde artikel en boek.

De apotheker vanaf plm. 1775 tot heden

Volgens opgaven uit 1810 is *Reinicus* of *Rienk Ages Hermanides* in 1774 in Workum geëxamineerd door het chirurgijns-gilde tot apotheker, of zoals dat in 1810 heette, tot "apothecaire"¹²⁷. Hij was geboren in 1751 in Hindeloopen als zoon van de vroedsman I. Hermanides¹²⁸. Voordat hij in 1774 trouwde met Trijntje Hania¹²⁹, had hij nog in Amsterdam gewoond¹³⁰. Na zijn vestiging in Workum kreeg hij daar in 1776 't burgerrecht⁵⁹. In 1778 sluit Hermanides met zijn vrouw een lening van 1000 c.g. bij een weduwe voor het kopen van een huis¹³¹. Voor dat huis moest hij ruim 650 goudgulden (= 910 caroli guldens) betalen¹³². Het huis stond aan de westkant van de Wymerts, denkkelijk op 't Noard. In 1781 treffen wij hem aan als huurder van 't pand op de Merk waar 't zelfde jaar zijn voorganger, J. Rodenburg, komt te overlijden¹³³. Na diens dood gaat hij tot aankoop over van deze "grootte en deftige huisinge c.a. midden in Workum neevens de nieuwe brug regt tegen over 't stadhuis bij wijlen vroedsman Rodenburg als eigenaar bewoont (...) de gemeene straat ten Oosten, de Tillesteeg ten Noorden". Het huis was modern betimmerd en bevatte verscheidene vertrekken. Hij moest er 1301 goudgulden (= 1821 caroli guldens) voor betalen¹³⁴. Na het overlijden van zijn vrouw trouwt hij in 1791 opnieuw en wel met Trijntje Renici van Theeken uit Dokkum¹²⁹. Hij verlaat in 1797 't huis aan de Merk na de koop van "een groote en ruime huisinge met diverse kamers, keuken, regenwatersbak, put etc. (de zogenaamde Rectorshuisinge), tuin en bleek agter de kerk" voor 1000 c.g.¹³⁵. Dit is de oude pastorie¹³⁶. Van 1798 tot 1800 woont hij echter als huurder in 't huis van de chirurgijn Bredenkamp op de oostzijde van 't Noard, naast de Vermaning¹³⁷. In deze periode sluit hij verschillende leningen af. Ietwat vreemd doet het ons aan, dat hij blijkbaar ook in de agrarische sector actief was, gezien het feit, dat hij in 1799 aan een boer onder Workum een schuld van 106 c.g. had "wegens geleevert hooij"¹³⁸.

We zouden met al die verhuizingen haast vergeten dat Hermanides ook nog medicijnen aan de goe-gemeente levert. Zo ontvangt hij in 1801 voor geleverde medicijnen en visites(!) 35-14-0¹³⁹. Het lijkt er op, dat hij met die "visites" zich ook chirurgijnsbevoegdheid heeft toegeëigend, hetgeen hij zelf in een missive van 1804 aan de Departementale commissie van geneeskundig bestuur in Friesland bevestigt "te kennen gevende de praktijk als chirurgijn opgevat te hebben om reedenen dat de apotheek alleen thans aldaar geen bestaan opleeverd". De commissie besluit echter Drost en Gerecht van Workum te verzoeken hem de praktijk als chirurgijn te verbieden¹⁴⁰. Het voorafgaande advies van de commissie om zich tot heelmeeester te laten examineren, was hij blijkbaar niet van plan om op te volgen¹⁴¹. Financieel ging het niet zo goed. Dat valt ook op te maken uit een schuld, die hij aan een Workumer weduwe had van 937 c.g. "als rest van meerdere summa ter saake aan mij geleeverde en ont vangen 16500 ponden cichorij". Hij beschikt evenwel over drie borgen, een koopman en twee pottebakkers, die gezamenlijk voor dit bedrag aansprakelijk gesteld kunnen worden¹⁴². Het lijkt er op, dat hij er een

handel in cichorij naast wil drijven. Een jaar later ziet de stad zich verplicht Hermanides en zijn gezin te onderhouden¹⁴³, maar vanaf 1803 mag hij voor 35 c.g. 's jaars medicijnen leveren aan de armen van de doopsgezinde gemeente en wel op recept van doctor Wiglius Schultetus Anee¹⁴⁴. In 1804 schrijft Hermanides en zijn collega Jan Brandenburg een "Nota van een partij drogerijen, gevisiteerd en gewaardeerd op den Raadhuse te Workum". Dit gebeurde op verzoek van de Procureur Generaal van Friesland. Men had in Workum namelijk een partij simplicia in beslag genomen, die op weg van Yarmouth naar Emden op een geheimzinnige manier in Workum gelost was. Op de nota worden negen verschillende simplicia-soorten vermeld met een gezamenlijke waarde van 26-2-0¹⁴⁵.

Een lid van de Friese commissie van geneeskundig bestuur en toezicht bevond in 1805 bij een inspectie van de apotheek van Hermanides, dat drie medicamenten ondeugdelijk waren nl. Liquor nitri dulcis, Extr. Helenii en Extr. Cort. Peruv. Op elke medicament, dat niet aan de eisen voldeed stond een boete van f 5,-. Hij verzocht derhalve de Drost en het Gerecht van Workum deze boete in te vorderen¹⁴⁶.

Behalve apotheker was Hermanides sedert 1779 ook nog lid van de vroedschap. In 1795 kwam daar evenwel door de omwenteling in stads- en landsbestuur een eind aan¹⁴⁷.

In 1814 komt Hermanides te overlijden¹⁴⁸. Drie jaar later wordt op verzoek van Trijntje Reneci van Theeken, de weduwe van Rienk Hermanides, door apotheker Jan Brandenburg als "priseur" de inventaris van de apotheek opgemaakt. De waarde wordt door hem geschat op f 186,50. De totale "profijtelijke staat" komt op f 1136,50. Daar staat tegenover een "schadelijke staat" (hypotheek of lening + rente + rekeningen) van f 2520,-, zodat het geheel resulteert in een nadelig saldo¹⁴⁹. (Zie bijlage VII).

Feike Sjrks Brouwer, geboren in 1737 te Workum¹⁵⁰, is reeds jong met zijn ouders naar Harlingen gegaan. In 1774 komt hij terug in zijn geboorteplaats en verkrijgt daar het burgerrecht⁵⁹. Hij trouwt nog datzelfde jaar met Jetske Folkerts¹²⁹ en huurt vervolgens tot 1781 een huis op de westzijde van 't Súd¹⁵¹. In 1782 is hij met attestatie naar Hindeloopen vertrokken⁹⁷. Terwijl hij in 1788 nog in Hindeloopen woont - hij was toen betrokken bij een proces¹⁵² - is hij nadien toch weer in Workum teruggekeerd, waar hij in 1805 als inwoner van deze stad weer in een proces als stadsapotheker genoemd wordt¹⁴⁵. In 1809 komt hij daar te overlijden¹⁵³.

In 1802 deed *Jan Brandenburg(h)* bij de Commissie geneeskundig toezicht in Leeuwarden examen voor apotheker. Het eerste gedeelte (theorie) had de examinatoren "zeer wel voldaan", zodat hij toegelaten werd tot het practische deel, de bereiding van vier preparaten¹⁵⁴. Dit leidde er toe hem "tot apothecar te bevorderen en hem een Diploma ter hand te stellen als zeer bekwaam"¹⁵⁵. Een jaar tevoren beoefende hij blijkbaar in Workum ook al de farmacie, want in dat jaar is het weeshuis hem een

bedrag schuldig van 1-2-0¹⁵⁶. Ook kan het zijn, dat dit bedrag betrekking heeft op heilkundige praktijken, want in 1804 wordt hij door de Departementale Commissie aangeschreven "om zich als heelmeester te doen examineren". Brandenburg verklaarde hier op aan de commissie, dat hij "zoude ophouden de practijk als chirurgijn uit te oefenen en wel tot hij zich in dat vak bekwaam gemaakt en zijn examen zoude hebben afgelegd"¹⁴⁰. Zoals we al bij R. Hermanides gezien hebben was hij dat jaar ook mede taxateur van een partij simplicia. Bij de jaarlijkse inspectie van zijn apotheek was in 1805 slechts één medicament ondeugdzaam nl. cortex peruvianum, hetgeen hem op f 5,- boete kwam te staan¹⁵⁷. Het ondeugdzame extract van dit simplex bezorgde hem in 1817 een boete van f 6,-¹⁵⁸, terwijl in 1820 extr. Tormentillae ontbrak en Liq. stypticus te zwak was. De "winkel" was evenwel "tamelijk goed"¹⁵⁹. Ook de andere jaren was men zeer tevreden. Vermelden wij nog, dat hij in 1822 belast was met de farmaceutische verzorging van de doopsgezinde armen¹⁶⁰. Reeds in 1807, het jaar waarin hij trouwde met Rinkje Gaastra, is hij lid van het gemeentebestuur¹²⁹. In 1823 komt hij te overlijden, 56 jaar oud¹⁴⁸. De apotheek staat nog een paar jaar op naam van de weduwe¹⁶¹.

Van apotheker *Jan Heins* is mij niet veel bekend. Hij is waarschijnlijk maar korte tijd in Workum geweest. Zijn bevoegdheid als apotheker heeft hij in 1776 gekregen maar de bronnen spreken elkaar tegen in welke stad dit was. Enerzijds wordt Amsterdam genoemd¹⁶², anderzijds Utrecht¹⁶³. In de jaren 1802 en 1810 wordt hij genoemd als apotheker in Harlingen¹⁶³. In de periode 1820-1824 oefende hij zijn beroep uit in Workum. Bij contrôle van zijn (oude) apotheek in 1821 was alles in orde¹⁶⁴.

In 1822 legt *Johannis Wiardus Meyer* voor de provinciale commissie in Groningen met succes het apothekersexamen af¹⁶⁵. Na visering van zijn diploma vestigt hij zich in 1824 in Workum, misschien als opvolger van Jan Heins. Hij komt volgens een opgave uit 1847 te wonen op de westzijde van 't Súd, waarschijnlijk in hetzelfde huis als waarin Feike Brouwer gewoond heeft¹⁶⁶. Toen een jaar later na zijn vestiging de eerste contrôle plaatsvond, had de commissie nog al wat aanmerkingen. Zo waren er "verkeerde etiketten op onderscheiden vlessen of potten". De spir. Mindereri was te zuur. Verder vond men "een stuk slegte of bedorven Castorecin, 't welk een apotheker eindelijk besloot vrijwillig weg te werpen, aldus het rapport¹⁶⁷. Een paar jaar ging het goed, doch toen de commissieleden zijn apotheek in 1828 weer visiteerden, "vonden wij dat op de Liq. Hoffm. geen aether was. Hij hield staande, dat dezelve goed was en zeide, dat men altoos wel cicanes konde maken, doch toen wij dezelve wilden verzegelen en mede nemen ter examinaties der overige leden der commissie, verminderde zijne opgeblazenheid vrij wat, en stemde hij eindelijk toe, dat dezelve niet naar behoren was, hij zoude er nog eene hoeveelheid aether bij doen, en dus in orde maken". De commissie besluit met de woorden: "Deze apotheker dient men wat in het oog te houden bij eene volgende visitatie"¹⁶⁸. Het volgend jaar was de commissie bij haar visitatie extra op haar hoede. Apotheker Meyer was evenwel niet thuis. "De

Apotheker Meyer was uit de stad. In zijne Apotheek vonden wij nog twee leerlingen bezig met recepteren, waarvan slechts één was ingeschreven. Deze hadden ook de sleutel van de vergiftkas. Wij keurden dit af, dewijl de heer Meyer zich meermaalen verwijderd uit hoofde van nog andere affaires. In het algemeen was deze apotheek wel voorzien doch de Fol.senn. niet best en van de Cort. Peruv. bijsoorten, waarop mij de leerlingen bedacht maakten"¹⁶⁹.

In 1850 verkoopt Meijer een "huizinge, tuin en erf" in wijk B nr. 58 (de Nonnestrijtte, achter de kerk) voor f 1200,- aan de genees-, heel- en vroedmeester Theodorus Petrus Albada Jelgersma¹⁷⁰. Of Meyer zelf hierin ook nog gewoond heeft, is mij niet bekend.

Behalve apotheker was Meyer ook nog fabrikant: daarom was hij misschien niet zo vaak in de apotheek aanwezig. Hij verkoopt namelijk boterextract tegen het spoedig zuren en het taai of lang worden der melk(gijl), en tegen de bittere smaak der boter. Een flacon kostte f 0,60¹⁷¹.

In het maatschappelijk leven was hij lid van de Provinciale Staten van Friesland¹⁷⁰ en presidentkerkvoogd van de Hervormde gemeente te Workum¹⁷². In 1877 kwam Meyer, geboren in Oude Pekela, op 77-jarige leeftijd te overlijden¹⁴⁸.

Van apotheker *J. Smeding* is mij weinig bekend. In 1825 had hij examen gedaan als "apotheker voor eene stad"¹⁷³. Of hij direkt in Workum is komen wonen, moet betwijfeld worden. In 1827 althans was hij daar nog niet in functie¹⁶². De gecommiteerden van de Provinciale geneeskundige commissie in Friesland hadden in 1863 een rapport uitgebracht van een door hen ingestelde visitatie van zijn apotheek. Daarin constateerden zij "dat dezelve in een zeer onvoldoende slordige toestand verkeerde, dat vele geneesmiddelen ontbraken en van de voorhanden zijnde verscheidenen van onvoldoende hoedanigheid waren terwijl op sommige flesschen de namen ontbraken..."⁷⁴.

Wybrandus van Loon Penninga, woonachtig in Leeuwarden, had in 1821 verzocht toegelaten te worden tot het examen voor apotheker. Na het theoretisch gedeelte met succes te hebben afgelegd moest hij nog vier praeparaten bereiden¹⁷⁵. Alles verliep naar wens en hij werd bevorderd tot "apotheker voor eene stad" tot uitdrukking gebracht door de ontvangst van een diploma en het afleggen van de vereiste eed in handen van de president¹⁷⁶. Voor het echter zover was, had hij bij de weduwe van apotheker S. Draisma te Leeuwarden gewoond en was hij in 1817 genoegzaam kundig en bevoegd bevonden om in absentie van zijn meester geneesmiddelen volgens recept gereed te maken¹⁷⁷. Na het overlijden van zijn collega Jan Brandenburg in 1823 was hij in 1826 met diens vrouw Rintke Fekkes Gaastra getrouwd¹⁴⁸. Nadien was hij blijkbaar verhuisd, want bij inspectie in 1828 was daardoor "de winkel nog niet geheel op orde (...), de flesschen nog niet zwart geverfd, doch voor het overige was alles wel"¹⁷⁸. In hetzelfde jaar had hij een lening van f 2000,- afgesloten bij Arnoldus Clehelmus Bloemen, apotheker te Sneek¹⁷⁹. In de jaren 1827-1839 had hij de leverantie van medicijnen voor de armen van de doopsgezinde gemeente¹⁶⁰. Hij beklagde zich er in 1839 bij de geneeskundige commissie in Leeuwarden over dat Dr. van der Weide, arts te

Workum ook medicamenten afleverde. De voorzitter van die commissie gaf hem ten antwoord, dat deze arts daartoe krachtens de artikels 6 en 11 der wet van 1818 en artikel 5 van de wet van 1837 bevoegd was¹⁸⁰.

Van Loon Penninga, geboren in Jorwerd, overlijdt in 1842, nog maar 47 jaar oud¹⁴⁸. J.D. de Boer is dan nog korte tijd provisor in deze apotheek¹⁸¹.

In 1841 geeft *Feike Visser* uit Franeker te kennen examen voor apotheker te willen doen. Hij slaagt voor beide delen van 't examen¹⁸² en geeft vervolgens kennis aan de commissie van zijn vestiging in Workum¹⁸³. Hij woonde in 1847 in wijk G. nr. 14, in de buurt van de z.g. Kettingbrug¹⁶⁶. In 1881 herdenkt hij het feit, dat hij zich 40 jaar geleden in Workum als apotheker heeft gevestigd. Er is veel belangstelling voor dit jubileum¹⁸⁴. Op 66-jarige leeftijd komt Feike Visser te overlijden in 1884¹⁴⁸.

Sybrandus Sibouts Hiemstra, afkomstig uit Franeker, legt met succes het apothekersexamen af in 1843¹⁸⁵. Hij vestigde zich in Workum en ging in wijk B op nr. 91 wonen d.w.z. op de oostzijde van 't Súd¹⁶⁶. Nu gebeurde het in 1850, dat de gemeentesecretaris van Workum blijkbaar onder wat verdachte omtandigheden was gestorven. De procureur bij het provinciaal gerechtshof in Leeuwarden wordt hiervan in kennis gesteld: het zou immers mogelijk zijn, dat de overledene rattenkruit of een ander vergif had ingenomen. De arts, die de overledene gedurende zijn laatste ziekte had behandeld, werd gevraagd of één en ander de doodsoorzaak kon zijn en voorts of "lijkopening" raadzaam was. Mede op grond van de recepten, die apotheker Hiemstra had afgeleverd, luidde het antwoord van de arts ontkenkend¹⁸⁶. In 1883 komt Sybrandus Sibouts Hiemstra op 64-jarige leeftijd te overlijden¹⁴⁸.

Enkele maanden later wordt de inventaris opgemaakt en getaxeerd. Wat ons hierbij het meest interesseert, is de inventaris van de apotheek en de taxatieprijzen. Genoemd worden "een bascule (f 5,-), een bank (f 6,-), gasornamenten (f 3,-), parapluistander, weerglas en hanger (f 7,-), een staande klok, toonbank, lessenaar en weegtoestellen met gewichten f 50,-). Verder flesschen, potten, doozen met inhoud, kruiden en alles wat tot de apotheek behoort (f 294,37½)" In de schuur dan nog een vijzel, kisten, manden en oud hout (f 3,-). Tenslotte in de kelder nog voor f 20,- aan wijn¹⁸⁷.

De bovenstaande apotheek werd datzelfde jaar overgenomen door apotheker *Eise Hendrik Hamersma*¹⁸⁸. Hij was afkomstig uit Uitwellingerga en was zijn studie in de farmacie in 1872 in Groningen begonnen¹⁸⁹. In 1891 verplaatst hij de apotheek naar de noordkant van de Merk¹⁹⁰. Hij oefent zijn functie uit tot 1899 en verkoopt dan de apotheek aan apotheker Jan van Haga¹⁹¹, die geboortig in 1867 te Sneek, zijn studie in de farmacie in 1888 in Amsterdam was aangevangen¹⁹².

Intussen had zich in 1896 nog een apotheker in Workum gevestigd, nl. *Tjipke Rauwerda*¹⁶². Hij was geboren in 1866 te Leeuwarden en werd in 1886 in Groningen ingeschreven als student in de faculteit der Wis- en natuurkunde¹⁹³.

Naar het zich laat aanzien was er in die tijd echter geen bestaan meer voor twee apothekers want in 1901 beëindigt Rauwerda de uitoefening van zijn beroep in Workum. Hij verkoopt het pand in wijk D op nr. 22 (de westkant van de Merk) aan zijn collega, de bovengenoemde *Jan van Haga* voor f 3500,-¹⁹⁴. Voorwaarde is, dat Rauwerda op een afstand van twee uren gaans van Workum uit de kom der gemeente zelf voor zijn rekening geen apotheek mag oprichten of zijn beroep uitoefenen op straffe van f 5000,- boete. Drie weken later verkoopt Haga dit huis weer aan winkelier Pieter de Zwart voor f 2500,-. Voorwaarde is, dat De Zwart de eerste twintig jaar in dit pand geen apotheek mag oprichten of doen uitoefenen, op straffe van f 2000,- boete¹⁹⁵. Jan van Haga, die in het bezit gekomen is van de herberg "Het wapen van Friesland", nu genummerd Noard 14-16, verstigt daar in een apotheek - mogelijk had z'n voorganger Hamersma dat al gedaan -. De bij de herberg horende stalling laat hij thans verbouwen tot apotheek. De eerste steen is in 1902 gelegd door zijn dochter Engelen, en de gedenksteen met het opschrift: "E.v.H. 1902" was in de achtermuur gemetseld en is pas in 1977 bij een nieuwe verbouwing verwijderd. Het herberg-gedeelte is toen zijn woonhuis geworden.

In 1915 neemt *Lucas Hendrik Bogtstra* de apotheek van Jan van Haga over¹⁹⁶. Hij heeft in 1908 in Amsterdam zich in laten schrijven als student in de farmacie¹⁹⁷. Deze is op 63 jarige leeftijd in 1952 in zijn geboorteplaats Workum overleden. Hij had zijn apotheek in 1949 overgedaan aan *Watzje Tjebbe Beetsstra*, schrijver dezes. Tot 1977 heeft hij zijn beroep als apotheker in dit pand uitgeoefend. Op 1 jan. 1977 is de apotheek overgedragen aan *Klaas L. van Gaalen*, die thans (1990), na een belangrijke verbouwing en herinrichting van de apotheek hierin de farmacie beoefent.

Kunnen we tenslotte ook nog wat zeggen over de welstand der vroegere Workumer apothekers? Een vermogensbelasting, de z.g. "personele goedschattinge" ter grootte van 1,1% van dat vermogen zou daar enig licht op kunnen werpen. De cohieren van deze belasting zijn, wat Workum betreft, bewaard gebleven van 1692 tot 1793 in welk jaar deze belasting is afgeschaft¹⁹⁸. De opgaven vormen echter een onbetrouwbare graadmeter, omdat het vermogen meestal veel te laag is opgegeven en deze opgaven in de regel, althans vóór 1774, practisch nooit werden herzien. Toch kunnen ze ons enig idee geven over de onderlinge verhouding en of b.v. de apothekers tot de beter gesitueerden behoorden of niet. We krijgen dan het volgende lijstje (De vermogensbedragen zijn uitgedrukt in caroli gulden).

Jan Coraal 1000 - (hij was tevens chirurgijn).
Floris Houkema 8000- (1692); 1200 (1701)
Tjerk H. Croon 500-
Melliüs Tomae 500-
Hessel H. Fopma 400-
Johannis M. de Lange 400-
Keimpe Boothamer 588-
Jacob Rodenburg 535- (1741); 1322 (1770);
600- (1772)

Volgens het Quotisatiecahier van 1749 kom ik via rekenwerk voor Jacob Rodenburg tot een vermogen van 2000 c.g.

Grote schommelingen kunnen hier b.v. ontstaan door erfenissen. Bovendien dienen we rekening te houden met bijbanen.

Gezinshoofden met een vermogen, dat minder was dan 400 c.g. werden niet aangeslagen en ontbreken in de cohieren. Van de plm. 875 gezinshoofden vielen in 1744 slechts 275 in de Personele belasting. Als we zien, dat tien inwoners een vermogen hadden opgegeven dat boven de 10.000 c.g. lag (met een topper van 52.000 c.g.), dan behoorden de apothekers niet tot de rijkste inwoners. Wel lag het vermogen hoger dan dat van de gemiddelde burger. Maar, zoals gezegd, erg betrouwbaar zijn deze gegevens niet.

Alles overziende kunnen wij constateren dat de meeste apothekers verschillende panden in Workum hebben bewoond. Alleen in het huis "In de gulde Fisel" is vanaf 1612 langer dan een eeuw een apotheek gevestigd geweest. De naam (namen) van de eerste apotheker(s) die in dit pand gewoond heeft (hebben), is (zijn) niet bekend. De anderen zijn:

Sioerd Pytters (1646-1684)

Floris D. Houkema (1684-1709)

Hessel H. Fopma (1709-1728)

Johannes van Dessel (1729-1739)

Jacob Rodenburg 1740. Deze is het volgend jaar verhuisd. Daarna verstigt zich in dit pand een chirurgijn. Een apotheker treffen wij ook later niet meer in dit pand aan.

Aangehaalde literatuur

Album academicum van het Athaeneum illustre en van de universiteit van Amsterdam, Amsterdam 1913.

Album studiosorum academiae Groninganae, Groningen 1915.

Bakker, G., De stêd Warkum, Boalsert 1967.

Beetstra, W.T., Bijdrage tot de geschiedenis der pharmacie in Workum, Pharmaceutisch weekblad 88 (1953) 718-721. Bulletin Kring Benelux VI, 22-25.

Bierman, A.J., Van artsenijsmengkunde naar artsenijsbereiding, Amsterdam 1988.

Faber, J.A., Drie eeuwen Friesland. Economische en sociale ontwikkelingen van 1500 tot 1800 II, Leeuwarden 1973.

Gils, J.B.F., Een merkwaardig overblijfsel van een chirurgijns-gilde, Nederlands tijdschrift voor geneeskunde 67 II (1923) 1654-1658.

Hakman, G.E., De departementale commissie van geneeskundig bestuur in Friesland 1801-1805. De strijd om erkenning en bevoegdheid. De Vrije Fries 68 (1988) 93-116.

Hendriks, W. Ph., Archivalia rond het Bolswardsche apothekerspoortje, Pharmaceutisch weekblad 66 (1929) 1048-1053.

Hunger, F.W.T., Over een gildebrief van de stad Bolsward voor de medicijnmeesters, chirurgijns en apothekers uit het jaar 1662, met twee supplementen van 1665 en 1675, De Vrije Fries 30 (1930) 81-97.

Jansen, J.J., Rijkdom uit Workums verleden. De beschilderde baren der gilden, Leeuwarden 1975.

Kulsdom, M.E., Een oude Stadspharmaceopee, Nederlands tijdschrift voor geneeskunde 93 (1949) 2993-3002.

Miedema, A.S., Een apotheker en zijn familie, Suardus Jacobus Posthuma, 1694-1770, Jierboekje Genealogysk Wurkferbân, Ljouwert (1954) 38-53

Stoeder, W., Geschiedenis der pharmacie in Nederland, Amsterdam 1891.

Visscher, R., Iets over de pharmacie te Leeuwarden tot het eind der 18e eeuw, Pharmaceutisch weekblad 62 (1925) 1190-1197.

Wittop Koning, D.A., Compendium voor de geschiedenis van de Pharmacie van Nederland, Lochem/Gent 1986.

Wumkes, G.A. Stads- en dorpskroniek van Friesland I (1700-1800), Leeuwarden 1930.

Wumkes, G.A., Stads- en dorpskroniek van Friesland II (1800-1900), Leeuwarden 1934.

Noten

- ¹ a Hunger, p. 81-97
b Hendriks, p. 1048-1053
- ² Miedema, p. 38-53
- ³ Visser, p. 1190-1197
Kulsdonk, p. 2993-3002
- ⁴ Beetstra, p. 718-721
Gils, p. 1654-1658
- ⁵ Stoeder
Wittop Koning
- ⁶ Faber, p. 415
- ⁷ Kaart uit 1664 gemaakt door Bernardus Schotanus à Sterringa (ca. 1639-1704), toen student in de genees- en wiskunde te Franeker.
- ⁸ Recesboek EI 28-7-1623 (RAF).
- ⁹ Weesboek Y2 p. 14 (RAF).
- ¹⁰ Diakenen der Nederlands Hervormde gemeente tot 1816. Rekeningboek deel 9 (1638-1648) (RAF).
- ¹¹ Gerechtsrol C2, 23-5-1645 en 6-6-1645 (RAF)
- ¹² Gerechtsrol C4, 11-5-1649 (RAF).
- ¹³ Archief "Chirurgijns en apothekers" -gilde. GCAI. Aanvullend reglement, 1660 (GAN).
- ¹⁴ Registers der verordeningen en der plakaten. Inv.nr. 176 (GAN).
- ¹⁵ Resolutieboeken van de magistraat nr. 18 (GAN).
- ¹⁶ Burgerboek. Deel I, inv. nr. 209 (GAN).
- ¹⁷ Hypotheekboek PPII (RAF).
- ¹⁸ Proclamatieboek EE5 p. 186a (RAF). De Birdt was een "uitbuurt" ten oosten van de stad (zie de kaart van Schotanus).
- ¹⁹ Kohier betreffende belasting op de vuurhaardsteden, zomede vuurhaardsteden - lantaren- en brandspuitgelden. Inv. nr. 455 (GAN). Om de juiste plaats van de woning aan te geven kan gebruik gemaakt worden van de Reëelcohiere waarbij de nummers 1 t/m 111 aangeven de huizen op 't Dwarsnoard (zuidzijde), 't Noard (oostzijde) en de Merk (noordzijde). Deze huizenrij vormt 't z.g. eerste espel. De nummers 112 t/m 205 behoren toe aan de huizen aan de oostkant van de Merk, de Begine en 't Súd (oostzijde), met elkaar vormend het tweede espel. Het derde espel betreft de nummers 206 t/m 267 van 't Súd (westzijde), 't Vierde espel vormen de nummers 268 t/m 371, omvattende een klein stuk van 't Súd (westzijde) en 't Noard (westzijde). Tenslotte nog het vijfde espel met de nummers 372 t/m 433 uitmakende 't restant van 't Noard (westzijde) en 't Dwarsnoard (noordzijde). Hetgeen buiten deze kerp gelegen is, is voor ons niet van belang. Nu is het echter jammer dat de Reëelcohiere, die in 1711 ingevoerd zijn, pas in 1717 met deze nummering begonnen. Vóór deze datum en vooral voor 1711 moet het huisnummer door middel van o.a. het huis- en woonregister door interpolatie worden ingeschat, hetgeen geen aanspraak op nauwkeurigheid kan maken. Het genoemde huis van Sioerd Pytters wordt ingeschat op R ± 80.
- ²⁰ Kohier zie noot 19, Inv. nr. 456 (GAN). Geschat nr. R 316.
- ²¹ Proclamatieboek EE8 p. 186a (RAF).
- ²² Wb. Y8-Y16 (RAF).
- ²³ Processtuk in omslag G17 (RAF).
- ²⁴ Trouwboek Ned. Herv. Gemeente van Workum 1658-1704. Inv. nr. 859 (RAF).
- ²⁵ Bakker, p. 35. Er was vóór 1748 een kollege van 8 burgemeesters. Nadien is dit aantal gereduceerd tot vier. Elk van hen was toen éénmaal in de vier jaar president-burgemeester. Voorts waren er nog 12 vroedschappen.
- ²⁶ Wb. Y15 p. 70a (RAF).
- ²⁷ Ontvangstboek betreffende klokkluiden voor begrafenissen. Inv. nr. 907 (GAN).
- ²⁸ Wb. Y20 p. 257a (RAF).
- ²⁹ Wb. p. 140 en Y9 P. 359 (RAF).
- ³⁰ zie noot 19 met inv. nr. 457 (GAN).
- ³¹ Gerechtsrol C4, 8-5-1650 en 7-6-1650 (RAF).
- ³² Hypotheekboek PPI8 (RAF).
- ³³ Processtuk in G6 (RAF).
- ³⁴ Zie noot 19, inv. nr. 459 en Huis- en woonregister inv. nr. 227 (GAN), R ± 358.
- ³⁵ Pr. boek EE 8 p. 305a (RAF).
- ³⁶ Processtuk in G17.
- ³⁷ W.bk. Y 21 p. 398 (1690) (RAF).
- ³⁸ W. bk. Y 22, p. 233a (1690) (RAF).
- ³⁹ W.bk. Y 16, p. 111a (1676) (RAF).
- ⁴⁰ Bakker, p. 36.
- ⁴¹ W.bk. Y 20, p. 43 (1685) (RAF).
- ⁴² Processtuk in G5 (RAF). Zijn leeftijd is dan, in 1660, 23 jaar.
- ⁴³ zie noot 19, inv. nr. 457. R ± 310 (GAN).
- ⁴⁴ Wbk. Y 6, p. 139a (1661) en Y 7, p. 252 (1663) (RAF).
- ⁴⁵ W. bk., p. 188a (RAF).
- ⁴⁶ Processtuk in G9 (RAF).
- ⁴⁷ Processtuk in G11. Het betreft hier 27 recepten ad 16-17-12. In noem alleen: "haustus (cardiaal), conditum, cataplasma gekoocht, caro cydoniorū, suycker en een half vierndel vinū hispaniū". (RAF).
- ⁴⁸ Zie noot 19, inv. nr. 457. R ± 108 (GAN).
- ⁴⁹ Processtuk in G9 (RAF).
- ⁵⁰ Processtuk in G 11 (RAF).
- ⁵¹ Zie noot 43, R ± 140.
- ⁵² Zien noot 19, inv. nr. 459. R ± 316.
- ⁵³ W.bk. Y 17, p. 117 (1680) en p. 106 (1676) (RAF).
- ⁵⁴ W. bk. Y 21, p. 121a (RAF).
- ⁵⁵ W. bk. Y 12, p. 101a (1673) (RAF).
- ⁵⁶ W. bk. Y 19, p. 95 (RAF).
- ⁵⁷ W. bk. Y 15, p. 175a (RAF).
- ⁵⁸ W. bk. Y 15, p. 315 (RAF).
- ⁵⁹ Burgerboek, Deel 2, inv. nr. 210 (GAN).
- ⁶⁰ Pr. bk. EE 10, p. 513 (RAF).
- ⁶¹ O.a. Huis- en woonregister, inv. nr. 236 (1709) (GAN), R ± 345.
- ⁶² W. bk. Y 25, p. 145a (RAF).
- ⁶³ Gerechtsrol C20, 21-3-1710 (RAF).
- ⁶⁴ Autorisatieboek U2, p. 153, 9-1-1683 (RAF). Mellius is dan "derdehalf" (= 2,5 jaar)
- ⁶⁵ Trouwboek Ned. Herv. Gemeente van Workum 1704-1736, inv. nr. 860 (RAF).
- ⁶⁶ Huis- en woonregister, inv. nr. 234 (1707) en Reëel Cohier inv. nr. 1052 (1713) op R ± 111 (GAN).
- ⁶⁷ Reëel Cohier inv. nr. 1053 (1715) en inv. nr. 1060 (1722) op R 292 (GAN).
- ⁶⁸ Hypotheekboek PP 22, p. 278a (RAF).
- ⁶⁹ W. bk. Y 25 en Y 26 (RAF).
- ⁷⁰ Bijlage van civile sententie van 't Hof van Friesland, Portef 232, dossier 8 (RAF).
- ⁷¹ Gerechtsrol C 21, 21-2-1721 (RAF).
- ⁷² Bakker, p. 38.
- ⁷³ W. bk. Y 25, p. 558a (RAF).
- ⁷⁴ Autorisatieboek U2, p. 450, 16-6-1732 (RAF).
- ⁷⁵ Zie noot 70. Portef 247, dossier 2 (1713) (RAF). Fopma is dan 28 jaar.
- ⁷⁶ Collateraalboek SS 1, 1728 (RAF).
- ⁷⁷ Huis- en woonregister inv. nr. 236 (1709) en Reëel Cohier inv. nr. 1063 (1726) op R 314 (GAN).
- ⁷⁸ W. bk. Y 25, p. 557 (1719) en Y 26, p. 202a (1710) (RAF).
- ⁷⁹ Consignatie- en Prefentieboek Q3, 1720 en 1724 (RAF).
- ⁸⁰ W. bk. Y 27, p. 36a (1721) (RAF).
- ⁸¹ Personeel Cohier inv. nr. 1159 (GAN).
- ⁸² Reëel Cohier inv. nr. 1060 op R. 292 (GAN).
- ⁸³ Reëel Cohier inv. nr. 1061 op R. 111 (GAN).
- ⁸⁴ Gerechtsrol C 21, 7-7-1724 (RAF).
- ⁸⁵ Gerechtsrol C 21, 22-9-1724 (RAF).
- ⁸⁶ Gerechtsrol C 21, 27-10-1724 (RAF).
- ⁸⁷ Gerechtsrol C 21, 12-10-1725 (RAF).
- ⁸⁸ Informatieboek B1, (1747) (RAF). Hij was toen 58 jaar.
- ⁸⁹ Zie noot 70. Portef 483, dossier 2 (RAF).
- ⁹⁰ Pr. bk. EE 11, p. 78 (RAF).
- ⁹¹ Zie noot 79. Q3 1729, 1750, 1751 en Rekeningboek Doopsgezinde gemeente te Workum, inv. nr. 865 (RAF).
- ⁹² Lidmatenboek Doopsgezinde gemeente te Workum (1692-1761) inv. nr. 865 (RAF).
- ⁹³ Zie noot 91 (Rekeningboek) (RAF).
- ⁹⁴ W. bk. Y 28-Y30 (RAF).
- ⁹⁵ Quotisatiecohier 1749.
- ⁹⁶ Leeuwarder Courant van 14 okt. 1772.
- ⁹⁷ Lidmatenboek Gereformeerde kerk te Workum (1726-1816) inv. nr. 863 (RAF).
- ⁹⁸ Pr. bk. EE 11, p. 244 (RAF).
- ⁹⁹ W. bk. Y 28 en Y 29 (RAF).
- ¹⁰⁰ Bakker, p. 35. Bakker vermeldt dat Van Dessel in 1735 lid van de vroedschap werd. Dit moet 1733 zijn.
- ¹⁰¹ Processtukken in G 50 over de jaren 1740-1742 waarin vrijwel alle bovengenoemde gegevens over Van Dalsen voorkomen (RAF). Ik betwijfel of hij tegelijkertijd ook medicus was. Op de lijsten van ingeschreven studenten aan de universiteiten ontbreekt namelijk zijn naam.
- ¹⁰² Zie noot 70, Portef. 783, dossier 8 (RAF).
- ¹⁰³ Zie noot 70, Portef. 916, dossier 1 (1766). Hij is dan 47 jaar. Ook Processtuk in G 61 (1773). Hij is dan 55 jaar. (RAF).
- ¹⁰⁴ Pers. Coh. inv. nr. 1161 (GAN).
- ¹⁰⁵ Wittop Koning p. 180. Zie voor de afleiding van de afbeelding op de penning ook Jansen p.30 en 31.
- ¹⁰⁶ Trouwboek Ned. Herv. Gemeente van Workum 1737-1772 inv. nr. 861 (RAF).
- ¹⁰⁷ Reëel Cohier inv. nr. 1079 op R 314 (GAN).
- ¹⁰⁸ Reëel Cohier inv. nr. 1080 op R 295 (GAN).
- ¹⁰⁹ Bakker, p. 40.
- ¹¹⁰ W. bk. Y 30, p. 19a (RAF).
- ¹¹¹ Kasboek van 't weeshuis te Workum, inv. nr. 54 (GAN).
- ¹¹² Informatieboek B2 (1757) (RAF).
- ¹¹³ Processtuk in G 61 (RAF).
- ¹¹⁴ Bakker, p. 40.
- ¹¹⁵ W. bk. Y 30, p. 23 (RAF).
- ¹¹⁶ Speciecohier inv. nr. 1285 (1785) (GAN).
- ¹¹⁷ Hakman, p. 111
- ¹¹⁸ Register van gedoopten in Woudsend 1726-1772 (Ned. Herv. gemeente) (RAF).
- ¹¹⁹ Hakman, p. 110.
- ¹²⁰ Gerechtsrol C 29, 28-11-1786 (RAF).
- ¹²¹ Speciecohier op nr. 231 (GAN).
- ¹²² Hakman p. 93-116.
- ¹²³ Bierman. Zie "aangehaalde literatuur".

- ¹²⁴ Tot zover enige punten uit het artikel van G.E. Hakman.
- ¹²⁵ Tariieven der geneesmiddelen bestemd voor armen van het burgelijk armbestuur der gemeente Workum, 1851-1865. Inv. nr. 3073 (GAN).
- ¹²⁶ Ontleend aan de dissertatie van A.J. Bierman.
- ¹²⁷ Staat van personen die een medisch beroep uitoefenen (1810). Inv. nr. 3072 (RAF) en lijsten van genees-, vroed-, en heekkundigen en apothekers te Workum, 1810-1811. Inv. nr. 1407 (GAN).
- ¹²⁸ Register van gedoopten in Hindeloopen 1709-1756 (Ned. Herv. Gemeente). Inv. nr. 412 (RAF)
- ¹²⁹ Trouwboek Ned. Herv. Gemeente van Workum 1772-1811, inv.nr. 862 (RAF).
- ¹³⁰ Sp. cohier inv.nr. 1274 (1774) (GAN).
- ¹³¹ Hypotheekboek PP 27, p.312 (RAF).
- ¹³² Pr. boek, EE 15, p. 141 (RAF).
- ¹³³ Reëel Cohier inv.nr. 1108 op R 295 (GAN).
- ¹³⁴ Register van koopbrieven HH 5, p.3 (RAF).
- ¹³⁵ Register van koopbrieven HH 6, p.228 (RAF).
- ¹³⁶ Floreen Cohier, 1798 nr. 532 (RAF).
- ¹³⁷ Reëel Cohier inv. nrs. 1127-1129 op R 61 (GAN).
- ¹³⁸ Hypotheekboek PP 29 o.a. p. 257 (RAF).
- ¹³⁹ W. bk. Y 30, p. 272a (RAF).
- ¹⁴⁰ Archief Departementale Commissie van Geneeskundig Bestuur in het Department van de Eems A1. Notulenboek van 1801-1806, p.244 (RAF).
- ¹⁴¹ Departementale Commissie van geneeskundig toezicht in Friesland B6, 13-6-1804 (RAF).
- ¹⁴² Hyphotheekboek PP 30, p.12 (RAF).
- ¹⁴³ Ingekomen stukken en concepten van verzonden stukken WW 1568-1810. Brief van 1802 (RAF).
- ¹⁴⁴ Archief Doopsgezinde gemeente "Besteeding wegens de Doctorale en Chirurgicale Diensten" 1803-1811. Inv. nr. 38 (RAF).
- ¹⁴⁵ Brieven en stukken betreffende onderzoek in strafzaken. A3 15-6-1804 (RAF) en Bijlage van kriminele sententie van 't Hoff van Friesland in portef. 437 op 12-10-1805 (RAF).
- ¹⁴⁶ Zie noot 141, p. 413.
- ¹⁴⁷ Bakker, p. 41.
- ¹⁴⁸ Burgerlijke stand Workum.
- ¹⁴⁹ Notariëel archief nr. 141.010, akte nr. 401 (RAF).
- ¹⁵⁰ Doopboek Ned. Herv. Gemeente te Workum, inv. nr. 855 (RAF).
- ¹⁵¹ Reëel Cohier inv.nr. 1101 op R 249 (GAN).
- ¹⁵² Bijlage van civile sententie van 't Hof van Friesland in profet. 1045 dossier 4 (RAF).
- ¹⁵³ Autorisatieboek U3, p.360, 16-6-1809 (RAF).
- ¹⁵⁴ Zie noot 140 A1 Notulenboek p. 98. De vier praeparaten waren 1 Antim. diaph non ablut; 2 Antim. Diaph. ablut; 3 Ung. alb camphor en 4 Elect. Lenitivum (RAF).
- ¹⁵⁵ Ibidem, p. 100.
- ¹⁵⁶ W. bk. Y 30, p. 276 (RAF).
- ¹⁵⁷ Zie noot 140, p. 413.
- ¹⁵⁸ Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht in Friesland. C7 Notulenboek van 1814-1819, p. 274 (RAF).
- ¹⁵⁹ Ibidem C8 Notulenboek 1820-1831, p. 19 (RAF).
- ¹⁶⁰ Zie noot 144. Rekeningboek inv. nr. 17 (RAF).
- ¹⁶¹ Zie noot 141 (1824).
- ¹⁶² Lijsten van geneeskundigen en hun toelating tot de uitoefening van enige tak der geneeskunde, 1822-1922, inv.nr. 2892 (GAN).
- ¹⁶³ Hakman, p.115.
- ¹⁶⁴ Zie noot 159, p. 82.
- ¹⁶⁵ Zie noot 159, p. 180.
- ¹⁶⁶ Lijsten van personen in het bezit van te ijken vaatwerk en gewichten 1833-1847 inv. nr. 3021 (GAN).
- ¹⁶⁷ Zie noot 159, p. 216.
- ¹⁶⁸ Ibidem, p. 384.
- ¹⁶⁹ Ibidem p. 450.
- ¹⁷⁰ Notariëel archief nr. 141.038 akte nr. 73 (RAF).
- ¹⁷¹ Wumkes II, p. 442.
- ¹⁷² Not. archief nr. 141.073 akte nr. 104 (RAF).
- ¹⁷³ Zie noot 158, C 15 Register van verzonden stukken 1823-1844, p. 208 (RAF).
- ¹⁷⁴ Zie noot 158, C 16 Register van verzonden stukken 1860-1864, nr 513 (RAF).
- ¹⁷⁵ Zie noot 159, p.45. De vier praeparaten waren: 1 Murias Barytae; 2 Carbonas Potassiae Completum; 3 Emplastrum Asae foetidae en 4 Electuarium sennae cum pulpis (RAF).
- ¹⁷⁶ Zie noot 159, p. 48.
- ¹⁷⁷ Zie noot 158, p. 270.
- ¹⁷⁸ Zie noot 159, p. 384.
- ¹⁷⁹ Not. archief nr. 141.019 akte nr. 13 (RAF).
- ¹⁸⁰ Zie noot 158, C9 Notulenboek (1831-1841) p. 336 (RAF).
- ¹⁸¹ Ibidem p. 424.
- ¹⁸² Ibidem, p. 382. De vier praeparaten die hij moest bereiden waren: 1 Extr. aloes aquos, 2 Spir. aromaticae, 3 Oxyd. zinc. en 4 Murias Hydr. Ammoniacale.
- ¹⁸³ Ibidem, p. 409.
- ¹⁸⁴ Friso (Workumer Courant) van 8 april 1881.
- ¹⁸⁵ Zie noot 180 p. 444 en 453. De vier praeparaten die hij moest bereiden waren: 1 Acid. phosphoricum, 2 Murias ferri, 3 Emplastrum opeatum en 4 Axungia oxygenat.
- ¹⁸⁶ Zie noot 158, C 10 Notulenboek (1844-1853) p. 195.
- ¹⁸⁷ Not. archief nr. 141.081 akte nr. 100 (RAF).

¹⁸⁸ Ibidem, akte nr. 103.

¹⁸⁹ Album Groninganae.

¹⁹⁰ Friso (Workumer Courant) van 29 aug. 1891.

¹⁹¹ Not. archief nr. 141.100 akte nr. 103 (RAF).

¹⁹² Album... van Amsterdam, p.156.

¹⁹³ Album Groninganae, p. 362.

¹⁹⁴ Not. archief nr. 141.102 akt nr. 39 (RAF).

¹⁹⁵ Ibidem, akte nr. 51.

¹⁹⁶ Not. akte in mijn bezit.

¹⁹⁷ Album... van Amsterdam, p. 43.

¹⁹⁸ Kohieren van de personele goedschattig 1692-1793, inv.nrs. 1147-1211 (GAN).

Enkele afkortingen en toelichtingen

c.g. = caroli gulden (à 20 stuivers).

g.g. = goud guldens (à 24 stuivers).

RAF = Rijksarchief Friesland, Leeuwarden.

GAN = Gemeentearchief Nijefurd, Workum.

Voor zover niet anders is aangegeven hebben de verwijzingen naar de archiefstukken uit het RAF betrekking op de stad Workum.

Geldaanduidingen vóór de Franse tijd worden meestal uitgedrukt in caroli guldens, stuivers en penningen b.v. 8-3-5 = 8 caroli gulden, 3 stuivers en 5 penningen.

"Gereformeerd" is vóór 1800 wat later "Hervormd" genoemd wordt.

of praediciabel id veel stant vande gindend
 ingefolding inder veel die in mider omoude
 did van god gheleide godely dy godd (vord de
 stode Gode vande door de godd ingefolding
 arud & d' d' die nae sin maet & d'
 Emogh Adid quande godidit & gheericksond
 vord, vnde af so onf Ederficialt g'loft
 vort ist dat v' d' d' g'loft in f' v' d' d'
 vnde g'loft vordt f' d' d' vordt vande d'
 vnde d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 f' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 kin actim d' d' febrary 1660.
 H' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 May 1660. *Am. l'ok*
st' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

LIEF BROEF

Jan Albrecht

Wijde Bobbe

J' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

Daring L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

L' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'

Piters Tudenir

oit is

Romck A. Lourens

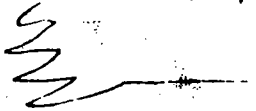
Selverkerke

Santmarch

Freite Lubber

Jancke d'Alf

Silus

Alle A. Alles

Selverkerke

Santmarch

Piters Einck

1659	mart 8	vrij brand 1/2 van d'ese geleend in d'icam. 900		
		ten van dor. Joannes de Lins geordijst tot de bet		
224	Ymbarins een	Cat af Lauma g'geleend	fl. 1	0
9.	noep 2	dranchijs gart storkind	fl. 16	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 1	0
	noep een	sin dring	fl. 12	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 1	0
	noep een	smigge luyds om te stou d	fl. 7	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 6	0
	noep een	wasching	fl. 10	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 10	2
	noep een	gare g'geleend	fl. 0	0
	noep een	condijt gottis d'out gart storkind	fl. 2	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 2	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 2	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 3	0
	noep een	wasching	fl. 0	0
	noep een	gottis d'out g' smid	fl. 10	0
	noep een	gart storkind d' dranchijs	fl. 12	0
	noep een	gart storkind d' dranchijs	fl. 12	0
	noep een	gare g'geleend	fl. 0	0
	noep een	wasching	fl. 0	0
	noep een	misetura	fl. 14	0
		Summa	fl. 119	13
1659	in mart 10	d'ese noep nad'eraant gepaelt van m ^r . brand		
		Chinghien tot d'icam. d'out volge	fl. 11	0
	noep een	wasching	fl. 12	0
	noep een	wasching	fl. 12	0
	noep een	wasching	fl. 12	0
23 may		zij oli van Alfen	fl. 5	0
23 j d'it		noep zij oli van Alfen	fl. 5	0
23 j d'it		noep zij oli van Alfen	fl. 5	0
		d'ese Rekening en met malcondidnetto	fl. 12	5
		Joannes Luynga		
		Apoteker		
		de Jonghe		

opus	Janus ped. et gald. mac. castis. seding. ds. wos.	
66	ijs. ginseng. ds. d. h. n. e. s. o. p. t. i. c. a. w. s. b. u. t. o. n. i. c. a.	
17 dito	Janus cordialis cum cinna. alb. d. m. i. s. l. h. o. - 10.	
18 dito	Pillule. h. o. - 12.	
2 de p. m. b.	Cinegrus. h. o. - 12.	
3 dito	Flampus prodoctum cum ol. cinna. h. o. - 10.	
4 dito	Pilule. h. o. - 12.	
	Linduntium cum ol. rofismarij. Zi B. h. o. - 12.	
	Emplastrum Magni. sup. alit. am. appli. h. o. - 12.	
	Proctum de sals. pro ill. obum. et. h. o. - 12.	
5 dito	cum olio cinamomij. h. o. - 12.	
	Collidijum. h. o. - 14.	
	Zi com. s. i. o. Janus. h. o. - 12.	
	Em. sals. sup. alit. colic. bandum. h. o. - 11.	
6 dito	Linduntium. h. o. - 7.	
	Linduntium cum ol. rofismarij. Zi B. h. o. - 12.	
	Janus huggans pro infus. cinna. cum ol. cinna. h. o. - 16.	
7 dito	Emplastrum sals. alit. appli. h. o. - 12.	
	Emplast. int. sals. h. o. - 12.	
	Em. int. sals. h. o. - 12.	
8 dito	Zi. ang. induntium. Balsicum. h. o. - 12.	
	Zi. sals. Linduntium. h. o. - 12.	
10 dito	Zi. o. C. Sals. cum vitro. h. o. - 12.	
12 dito	Zi. ang. induntium. Balsicum. h. o. - 12.	
15 dito	Janus huggans cum ol. cinna. h. o. - 12.	
16 dito	Zi. ang. induntium. Balsicum. h. o. - 12.	
at 662	Janus huggans cum ol. cinna. h. o. - 12.	
8. Gaudera	Linduntium cum ol. rofism. et. Puccinij. h. o. - 12.	
22 dito	idem. h. o. - 12.	
	idem. h. o. - 12.	

Summa 3 - 10 - 10

Al. idnot. will. d. g. s. v. e. n. i. t.
 Albertus Basko
 1794

De Boode Gerardus Potter debet
aan Melchius Thomas apothekaris

1709
Dij 1 Juny Mixture carminanse ff. Carm: 10-14-0
ol. Cet: - - - - -

Dij 10 dito no 5 pulveres ex Rhubarb. R. 10-7-0

Dij 10 dito Conditum ex Extractis
Calis. - - - - - 12-2-0

Dij 22 dito Linimentum - - - - - 10-6-0

Dij 25 dito Potio Cordial: c lapido
Ber. or. Margarit: or. ol. Cinamom. R. 10-19-0

Dij 27 dito Pot Cordial: c ol. cinam. R. 10-12-0

Dij 20 dito Potio Cord: c R. Cin. & Conf. Miac: 10-14-0

Dij 19 July Potio pectoral - - - - - 10-12-0

Dij 16 dito Potiuncula vocat 4 fontia 10-6-0

Dij 14 dito Potiuncula c sperm: ceti - - - - - 10-5-0

Dij 15 dito Potiuncula c sperm: ceti - - - - - 10-7-0

Dij 10 dito additio ultim: sution: - - - - - 10-3-0

Dij 7 dito Potio - - - - - 10-9-0

13 Somma 6-15-0

Emmense

Prakt. van 22 Junij 1725

Verord. van Haer

Alte.

G. Steenwyck

W.H. Frieswijk

Aen get. Ed. Gerechte off Aertbare Wagif-
errat van de Stad Woreum

B

Geeft niet te verindigen, eerbie te kennen Keimpe Boots-
kamer Apotheeker tot Woreum dat op den 18^{en} Junij 1725
door H. Aert Bidden, Schepen de Suppelt als geeste en de officie-
ren van get. Ceirurrijms hilde ~~aan de~~ alhier ter stede
als impten een sententie uitgesprooken, en daer in
de Suppelt geordonneert om den proeff te doen en de ge-
rechtigheit van get. hilde te betalen naer hemmer van effen-
gemelte hildes artien, bij Welcke H. Aert Bidders gepromiss-
seerde sententie den Suppelt hier ten zooften befwart vint
omdat dese Suppelt all veele jaeren eerwaerts tot Amster-
dam als W^r de pharmacopij geexereert, en bij get. opsietten
van sijn Apotheekers Winkel een exereeren van die huist-
aerthonts ter laetgemelte stede den proeff gedaen geeft en
tot de exercitie van de pharmacopij als W^r bequaem aldaer
overklaert is, nu is get. notaris dat alle proeven op kenige
exercitie van een huist off Ambaact als W^r alleenlyck daer
om sijn ingeffelt om nyment als W^r tot de voorgenomene
exercitie van de huist off get. Ambaact genoeyfaem bequaem
merwaren is, want andersins soude yder een hier wel voor een
Wreester van dese en geme huist kunnen nit geven en een
Ambaact off winkel opsietten, waer toe zij noytkans ganse
onbequaem en onerwaren was en daer door get. gemeen font
tijts per veel segade winteres sijden soude, der galven ijnment
als een W^r eens een proeff gedaen gebbende en tot de exercitie
van sijn ondernomene bequaem verklaert sijnde, gelijck in
desen de Suppelt, kan niet wederom geordonneert worden tot
een proeff te doen veel min hildes gerechtigheit te betaellen dat
in alfulcken W^r geen plaats geeft. De reden waerop de web-
op een proeff te doen geskakeert, rationale leyis effante cessat
stiam upsa lex, vervolgens geeft get. artt van bovengemelte
Ceirurrijms hilde brieff alhier in den Suppelt geen de minste
placche

plaats, daterende dat geen Apotecceyner binnen dese stad de
 winkel als ^{W. J.} opsetten may voor en alle den proeff ge-
 worden en de Gildes Gerechtigheit betaelt. Vermits die art
 sans fusie opgevat obtineert wel in thienwelingen die eerst de
 pharmacopij beginnen sullen en noit nog van saer ervarenheit
 enige proeff gegeven hebben doez niet van d'welcke personen
 gelijck den suppoitt is, om welcke en nog meer andere redenen
 van U. Heer B. d'ens sentie op den 18^{en} Junij 1725
 ten vadele van gem. suppoitt mit approucken, gierom breder
 gemelt in scriptis bij desen appelleert aeg. den Hove van
 Nieffland, en verpocht seer g'ringhaeg. U. Heer B. d'ens belie-
 ven gien op te sleeten presentata, mit gaders ten spoedig-
 ten voor den suppoitt appoulen met verder renvoy aen
 welgedaenten Hove verweerdigen. ¹⁷²⁵

no. ten proeff bij d'welcke
 der te deduceren.

J. Wilckx

W. J. d'ontd omme slaande propoittate
 Relatere is onderget. Gerecht. Bede. D'oyfke
 wote: an de heb. v. d'ormen. en gildemeester
 Graut. Christ. v. d' hys. g'it. g'ees. v. d' hys. te
 hebben. Neuenent. Lijck. an. de. v. d'ormen. v. d'ormen.
 G'ime. v. d'ormen. als. v. d'ormen. v. d'ormen.
 v. d'ormen. v. d'ormen. v. d'ormen. v. d'ormen.
 alle. sup. v. d'ormen. v. d'ormen. v. d'ormen.
 v. d'ormen. v. d'ormen. v. d'ormen. v. d'ormen.
 hand.

H. J. v. d'ormen
 1725

Le Bruciovo

B

Waar van D. van Sabon de Apotheker
 het Noemen doet van Alleen van Huer
 wegen volgende medicijnen of

17 21	6 Maas	Sperm: Ceti 3iii	—	—	10
		Uterol: alb. 3v	—	—	5
16 00		Empl: de Sabon: ℞i	—	—	2
		Flapula: ℞i	—	—	10
		Quinum 3iii	—	—	4
20 00		Crocus 3v	—	—	2
		Camphor: 3iii	—	—	17
		Com: Anardiaz: ℞i	—	—	10
		Theriac: Parrom: ℞i	—	—	2
		Jucc: Liquidia ℞i	—	—	11
		1/2 Anis: Dyr: Ed	—	—	2
		Sal: Armeniac: ℞i	—	—	3
		Resin: Jalapp: 3β	—	—	12
		St: d: Ferr: ℞i	—	—	10
		Bacc: Lani: ℞i	—	—	0
		Mell: alb: ℞i. in oil.	—	—	15
		Spirit: Corn: Corv: 3iii. in v.	—	—	5
		Coctiar: 3x. in oil.	—	—	16
		℞i: Quin: var: Boudell: in ℞i.	—	—	2
		℞i: Quin: var: Boudell: in ℞i.	—	—	13
		Sperm: Ceti 3iii	—	—	10

24 - 14 - 0

1741

20 Stejn

Cl. Petre ff. in cod. — | — 17 —

King. Rom. ff. — | — 12 —

10 mens. Carra sep in en Bond. — | — 11 —

Al. Meuthe 2 Bondell. — | — 11 —

Jeon mengula spense

Wij. 2 16 ff. 8 mens. — | 5 — 12 —

in en ten — | — 14 —

Cl. Meuthe 3p — | 1 — 2 — 0

Philon. Roman. ff. — | 2 — 1 —

Spord. Carmin. 37. — | 1 — 1 —

Ala. A. Meuthe 3vi. — | 1 — 2 — 0

Voor de Meuthe, Meper etc. — | — 16 —

27 Stejn

1/2 ff. spengien — | 1 —

1 ff. gennede fubter — | — 13 —

Sp. in. Roman. 3xii en v. — | 1 — 17 —

50 — 14 —

Deen door den A. omstende i 24 — 14 — 0

Voor d. H. J. van Dulen

Commissie tot Wiscun 43 — 0 — 0

voordien den 10 Novemb.

1741

A. Abraham van Hues

[Signature]

Apotheker R. Hermans' des

1877 no. 114

Stadsmeester

verlaast als Inspecteurs van de Kuisingse Wijk
 D. N. 29 door de weledene met of dood vertuim
 welke voor af voor de Heere Fredericchts hebben
 led gedaan om alles na de juiste waarde te lijk
 de transporten de nasloffende goedere.

In de Apothek, 2 Winkel vertuimende op de Meek
 hebben wij gevonden.

Waardet	Maand	Cent	Lijffers
In de Pastessen de Kelder acht grote Glas Stoppesjes en geloupede op	Veer	veertig	4 40
Acht de Jambank, zes dito	drie	"	3 "
deze dito	"	negentig	" 90
acht kleine dito	Twee	"	2 "
In het Ouderste Kasje			
veertig kleine flesjes	Tien	"	10 "
Tien grote Zuckerglazen	Zes	"	6 "
acht Caraffe	Veer	veertig	4 40
op twee planken			
Twintig Olie flesjes	drie	"	3 "
op twee dito planken			
Negentien Poeder flesjes met glas wiel stoppen	Zes	zestig	7 60
Aan de glazen op twee planken			
veertien Dunctuur flesjes	Vijf	veertig	5 40
Transporten			16 70

Gedone
 the

Waarde

Deel van goederen Guba's Lentje 18670
 Transport Los Nieuw Zeeland

Optiese planken			
Negeentien Borden Vlasjes met glazen			
Stappes geland op	Zeese	Zestig	7 60
Zestien Siroep Vlasjes met koperen	Vier	Zachtig	4 80
deksels			
Vijf dertig Linnen	Tien	Zestig	10 50
Twee Vroetes	"	Zestig	" 60
Zes en twintig Timmerjes	Vijf	Twintig	5 20
Alle op de Borden ste planken			
Op zes en dertig planken			
Vier en veertig Timmerjes	Deel	Zachtig	8 80
Optiese planken			
Twintig Linnen met koperen deksels	Tien	Zestig	10 50
Op vier planken			
Veertig Siroep Vlasjes met koperen deksels	Twaalf	"	12 "
Optiese planken			
Twee en twintig Extract potten met koperen deksels	Deel	Zachtig	8 80
Zels			
En twintig Spruifje Timmeren	Twee	"	2 "
En klein Spruifje	"	dertig	" 30
En drie Timmeren Kammertjes	"	Negeentig	" 90
Zes Stortieren	En	Zestig	5 50
En Marmore Stortiel met een glas	"	Zestig	60
Stempas			
En Houten Kop	Drie	"	3 "
de Houten Kappel	Twee	Zestig	2 50
	Transport		526 30

Maande

Recht van Goederen Guldens Centes Cijffer

Transport	1e. Honderd	200	30
Acht grote glazen Stapskafers gelyk op drie	Stuering	3	20
Stuering 1/2 planken	Stijf	5	"
Drie glazen kisten met veertien Laadtes	Vien	10	"
Een dito met twee dertig Laadtes	Reegen	9	"
De onvoorste kisten met zes Laadtes	Een	5	"
Een glazen kas met twee dertig Laadten	Waalp	12	"
De Tombank met de Suspendial Maas	Stuering	20	"
			1136 50

Wastigheden

1e. huizinge met staal en groen hiel vore
 breeder omschreef geschab op ^{Reegen Maas} deesse Nijffig " 950 "

Bedragende alzo de gemaakte profijtelyke Staat Ende duij 1136 50
 12000 1e. Honderd 12000 1e. dertig Guldens en 1/2 Reegen Centes

Shadelijke Staat

N°. 3. 1e. Obligatie te laste van de Overledene en te voordele van
 de erfverf van Wyllem van de Anna Raarda weduwe Wyllem
 Heere Hoofdkommissaris Pieter van de de dertig
 Mij 1e. duisend 1200 1e. Honderd 1200 1e. Reegen 1/2 Groos
 1e. duisend Guldens veertien vier perfont met laatste
 verscheen 1e. duisend Acht Honderd en Vier Centes

Transporten 1136 50

Geregisterd

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX

CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Opgericht 18 april 1950 — Fondé le 18 avril 1950

Bestuur - Bureau :

Voorzitter - Président : B. Mattelaer, Romeinselaan 6, 8500 Kortrijk
Tel. 056 - 22 54 99

O/Voorzitter - Vice-Président : G. Vercruyse, Winderickxplein 6, 1641 Alsemberg
Tel. 02 - 380 15 00

Sekretaris - Secrétaire : J.B. van Gelder, Kleine Haarsekade 54, 4205 VB Gorinchem
Tel. 01830-22661

Penningmeester - Trésorier : E.V.A. Dekker, Schiedamseweg 113, 3134 BE Vlaardingen.
Tel. 010-4349543

Bibliothecaris - Bibliothécaire : G. Gilijs, Milsestraat 33, 3044 Haasrode
Tel. 016 - 46 22 04

Assessoren - Assesseurs :

Prof. Dr. H.A. Bosman-Jelgersma, Mathenesselaan 1, 2343 HA Oegstgeest
Tel. 071-170042

Dr. A. Guislain, 110, rue Royale, 6030 Marchienne. Tél. 071 - 32 47 25

G. De Munck, Heidestraat 1, 2710 Hoboken. Tel. 03 - 827 47 57

Dr. L.J. Vandewiele, Goudenhandwegel 26, 9120 Destelbergen. Tel. 091 - 55 68 79.
Redacteur

Dr. D.A. Wittop Koning, Raphaëlstraat 22, 1077 PV Amsterdam. Tel. 020-794219.
Redacteur

Ereleden - Membres d'Honneur :

Prof. Dr. A.E. Vitolo, Pisa (1955) — Dr. L.J. Vandewiele, Destelbergen (1960) —
Lic. P. Julien, Paris (1970) — Prof. Dr. K. Ganzinger, Wien (1975) — Prof. Dr. A.
Heyndrickx, Gent (1975) — Prof. Dr. G. Sonnedeker, Madison (1975) — Prof.
Dr. H. Tartalja, Zagreb (1975) — Dr. D. A. Wittop Koning, Amsterdam (1975) —
Prof. Dr. W. Schneider, Braunschweig (1981) — E.L. Ahlrichs, Nieuwegein (1989).

Ondersteunende leden - Membres donateurs :

Algemene Pharmaceutische Bond (Brussel) — Bureau Hufen (Bosch en Duin) —
V.S.M. Geneesmiddelen (Alkmaar) — Koninklijk Oostvlaams Apothekersgild
(Gent) — Apothekersvereniging Kortrijk e.o. (Kortrijk) — Apothekersvereniging
Leuven e.o. (Leuven) — Mevr. M. Delbeke-Vanderschelden (Ieper) — Departement
Zuid-Oost Brabant der KNMP (Eindhoven) — Departement GOUDA der KNMP
(Boskoop) — Depart. DEN HAAG der KNMP (Delft) — Departement GRONINGEN
der KNMP (Groningen) — Departement ROTTERDAM der KNMP (Rotterdam) —
Departement FRIESLAND der KNMP (Drachten) — Departement UTRECHT der
KNMP (Utrecht) — Prof. Dr. A. Heyndrickx, Lab. v. Toxicologie (Gent) — Kon.
Mij ter Bev. Pharmacie (Den Haag) — LUNDIA apotheekinrichting (Varsseveld)
— Inst. v. Geschiedenis Natuurwetenschappen (Utrecht) — Drs. apotheker J.A.
Schravesande (Rotterdam) — FARMAC (Utrecht) — Fa. van Weerdenburg (Almere)
— Koninklijke Apothekersvereniging van Antwerpen — OPG (Utrecht) — ICI
Holland (Zoetermeer) — BYK Nederland (Zwanenburg).